

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Kultuuriteaduste instituut
Kultuurikorralduse õppekava

Sigrit Lõhmus

Kaasaegse kunsti korraldus Eestis — kaasaegse kunsti näituse produktsioon

Magistritöö

Juhendaja: Art Leete

Konsultant: Maria Arusoo

Tartu
2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KAASAEGSE KUNSTI KESKUSED	11
1.1. SIHTASUTUS KAASAEGSE KUNSTI EESTI KESKUS (KKEK).....	12
1.2. EESTI PAVILJON VENEETSIA BIENNAAL.....	13
1.3. MITTETULUNDUSÜHING EESTI KAASAEGSE KUNSTI ARENDUSKESKUS (EKKAK).....	14
1.4. „STUUDIO VISIIDID“ ÜRITUSTESARI.....	15
2. KUNSTIMUUSEUMID	18
2.1. EESTI KAASAEGSE KUNSTI MUUSEUM (EKKM).....	19
2.2. KUNSTIAUHIND „KÖLER PRIZE“.....	21
2.3. KUMU KUNSTIMUUSEUM.....	22
2.4. TALLINNA GRAAFIKATRIENNAAL.....	23
3. NÄITUSEMAJAD	26
3.1. GALERII „HEA TAVA“ JUHEND.....	31
4. KAASAEGSE KUNSTI NÄITUSE PRODUKTSIOON	33
4.1. KUNSTIPROJEKT UNE-STAADIUMID PRODUKTSIOON.....	34
4.2. KUNSTIPROJEKTI UNE-STAADIUMID LOOMEPROTSESS.....	38
4.3. ISIKUNÄITUSE EKSPONEERIMINE.....	42
4.4. <i>PERFORMANCE „LUCY DREAMING“</i>	46
KOKKUVÕTE	52
5. LISAD	54
5.1 LISA (KUNSTIPROJEKT UNE-STAADIUMID 2019).....	57
6. ALLIKAD	59

SISSEJUHATUS

Kunstile ei saa luua ühest definitsiooni, seega on lihtsam selle ümber kirjeldada ning luua kunsti terminite kohta definitsioone, et seda publikule arusaadavaks teha (Tüür, 2007) ja kaasaegset kunsti visuaalselt lahti mõtestada. Kaasaegne kunst on Eesti kultuuri uuenduslik ning alternatiivne suund, mis on mõjutanud nii visuaalseid kui ka kontseptuaalseid uuendusi kultuuriruumis (Soans, 2016). Kunst on siinkohal väli kultuurivaldkonnas, mis on kogu visuaalkultuuri osa. Kaasaegne kunst on kultuuri arenemise punkt, kus otsitakse lahendusi valdkonnas tekkivatele küsimustele, näiteks milline on installeerimise olulisus teose eksponeerimisel galeriis. Kaasaegse kunsti tähelepanu on pööratud ka ühiskonnas toimuvale, mis on üldsusele teada või aktuaalne, ent kaasaegne kunstnik leiab sellele tõlgenduse, näiteks huvitavad kunstnike sotsiaalsed ja poliitilised muutused ühiskonnas, mida kunstisündmused läbi visuaalse keele edasi annavad.

Kaasaegne kunst ning selle korraldus hakkab leidma definitsioone kunstivälja siseselt. Korraldaja saab kuraatori kontseptsiooni sündmuse formaadiga läbi mängides kommunikatsiooniks juhtnööre, näiteks Maarin Mürk ja Henri Hütt tegid koostöös produktsiooni platvormi RESKRIPT, mis pakub lahendust neljale sündmuse formaadile (avamised, kohtumised kunstnikega, raamatute esitlused, konverentsid), millele pööratakse tähelepanu korralduslikul platvormil, näiteks kuidas on formaadid organiseeritud, milline on nende sisu ning dokumentatsiooni kvaliteet (RESKRIPT, 2019). Kvaliteetne läbimõeldud programm ning dokumentatsioon on kommunikatsiooni võimalus kriitiku, teadlase ning kunstniku vahel, mis aitab sellel olla objektiivne ning ei jäta enam juhuse varju näituste programmitüpe, mis on vastavalt näituse kontseptsioonile kuraatori poolt kujundatud, näiteks muuseumi publikuprogramm. Hästi kureeritud näituseprojekt võimaldab täheldada formaate

programmi sisus ning aitab analüüsida teoste eksponeerimise võimalusi koha spetsiifiliselt, millele keskendub ka antud uurimus.

Magistritöö seab küsimuseks, milline on organisatsioonikultuur Eesti kaasaegse kunsti väljal — organisatsioonitüüp, juhtkonna struktuur, sündmuste programm ja kunstinäituste formaadid, millede sisu on kaasaegne kunst. Uurimus tahab leida vastused ka kunsti korraldavate organisatsioonide sündmuste kohta, mille sisu ei pole ainult kunstinäitus. Eeskätt huvitab uurimust isikunäituse formaadi produtseerimise eripära, mida uurimus käsitleb analüüsiga autori positsioonilt.

Uurimistöö peamine eesmärk on kunstivälja sisene ülevaade kaasaegse kunsti korraldusest, kus puudub vanema kunsti käsitus kunstist või on selle käsitus vähene. Siinkohal pean silmas klassikalisi tasapinnalisi raamiga kujutamise meetodeid, mis on tavaks näiteks maalikunstis või graafikas, millel puudub ka digitaalne väljund või dekoratiivne funktsioon, näiteks erivalgusega ruumilahendus; formaat pole esmane eristus uue ja vanema kunsti vahel, lõpliku voolu paneb paika kujutis või materjal. Valitud asutuste uurimuse lähtekohad on organisatsioonikultuuris erinevad, mis on esimene tunnus uuritavate asutuste eristamiseks. Uurimus seab eelduseks näha kaasaegset kunsti kui ühte toimivat organisatsioonikultuuri ning toob näiteid organisatsioonide programmide sündmuste formaatide sisust. Üheks Uurimistöö eesmärgiks on põhjalik analüüs kaasaegse kunsti näituseprojektist, mis on formaadilt isikunäitus, mille käigus avatakse ka loomingu protsess ning kunstinäituse kontseptsioon. Organisatsioonide programmidest tehtud valik on juhuslik, kuid valiku üheks tingimuseks on kaasaegse kunsti ajaloolisus või uudsus kunstiväljal. Valitud näited avavad kaasaegse kunstniku ja kuraatori kaasatuse kunsti korraldusesse, mille kujundab nii autori, kunstniku ja kuraatori roll kui ka grupi arvamus.

Organisatsioonide uurimisel on lähtepunktiks kaasaegse kunsti eksponeerimine ning kunstisündmuste formaadid organisatsiooni programmis, mille sisu on kunstisündmus, mida kajastavad programmidest valitud sündmuste näited. Nii näiteks toodud sündmused organisatsioonide programmidest kui ka autori produktsiooni analüüsiga saab uurija teha näituseprojekti produtseerimise järeldused ning lugeja saab analüüsi käigus teada, millised on

kunsti sündmuste formaatide eesmärgid (kontseptsioon), programmide sisu. Kõik valitud organisatsioonid esindavad Eestit ka maailma kunstis; on omavahelises koostöös ning toimub ka rahvusvaheline kommunikatsioon; kunsti eksponeerimine nii ekspordi kui impordina. Uurimustöö avab põhjalikumalt isikunäituse formaadi sisu. Isikunäituse analüüsiks on valitud uurija kunstiprojekt, milles autor on korraka kolmes rollis. Kunstnik ehk looja, kuraator ehk formaadi koostaja ning produtsent ehk projekti läbi viia. Produtsent täitis ka *manager'i* rolli ehk tegeles ka kommunikatsiooni ja artistide ettevalmistusega.

Kunstivälja mõistmiseks defineerin uurimuse käigus lahti kunstitermineid: kunstnikupositsioon, kunsti kontseptsioon, kuraator, kaasaegne kunstnik, siinkohal selgub näiteks kuraatori ja kaasaegse kunstniku ameti erinevused professionaalses sfääris; sündmuse formaadid ja organisatsioonide tüübid: kunstigalerii, residentuur, biennaal, triennaal, keskus, muuseum, näitus. Kunsti meediumitest avan graafikat, mis on ajas tekitanud uusi suundi, mõjutajaks on tehnoloogia paljus, analüüsitud on tegevuskunste, mille käigus tuleb esile kuraatori kui kunsti looja roll ning kaasaegse skulptuuri ja installatsiooni käsitlust ruumis valguse ja heli näitel.

Organisatsioonide valikul lähtun nii tegevusest Eesti kunsti ajaloos kuid ka spetsiifikast kunstiväljal. Esimeses peatükis käsitleb uurimus Eesti vanimat kaasaegse kunsti organisatsiooni Kaasaegse Kunsti Eesti Keskust (KKEK), mis produtseerib kaasaegset kunsti aastast 1992, kuid ei oma alalist ruumi näituste tegevuseks ning teine valik on Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus (EKKAK), mis tegutseb aastast 2012. Aastast 2019 on EKKAK-l olemas produtseerimise pind, Kai Keskus, millest on juttu uurimuse kolmandas peatükis. Teises uurimistöös peatükis on näited kunstimuuseumitest, Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM) ning Kumu kunstimuuseum, mille sündmuste programm on laiem kui kaasaegne kunst. Muuseumid erinevad nii eksponeerimise tingimuste kuid ka programmi sisu ning eesmärkide poolest.

Esimene peatükk käsitleb kahte kunstikeskust, mis on vahendajad kunstniku töö ja publiku vahel, kuid esineb ka kaasaegse kunsti näituste produtseerimist. Keskuste oluline osa produktsioonis on kommunikatsioonil, keskuste ülesanne on eksponeerimisel oleva näituse

sisu dokumenteerimine ja arhiveerimine ning selle kajastamise edastamine meediale, kust publik seda tarbib. Kunstinäituste publitseerimisel on oluline dokumentatsioon, kriitika ning reklaam, eeskätt on kataloogide koostamine oluline sündmuste puhul, mis on lühiajalised või millel puudub pikem eksponeerimise aeg, näiteks *performance* või kunstiness. Keskustel on oluline ülesanne olla kunstnike esitleja publikule, näiteks nende loomingu tutvustamine artiklites. Keskused võimaldavad projekte ka digitaalselt arhiveerida, nii sündmuse dokumendina kui ka visuaalsel kujul (video).

Keskused annavad kriitikat ka kunstivälja siseselt ning tunnustavad sama-aegselt nii kunstnike tööd kui ka kunstiteoseid. Keskused teevad järeltöid ja kokkuvõtteid toimunud sündmuste kohta, selleks publitseerivad raamatuid, katalooge ning artikleid veebiajakirjades ning laiemas meedias, näiteks televisioonis, raadios, ajalehtedes või uudisteportaalides. Alapeatükid eristavad kahte kunstisündmuse formaati. Keskuste tegevusest valisin näiteks projektid, mis on keskuste produtseeritud, milledest üks on maailma kunstiväljale ulatuv Veneetsia Biennaalil osalemise projekt ning teine kunstike esitlemine kunstisündmuse kaudu, mille käigus tuleb välja kunstniku tööprotsess ja ülesanded kaasaegse kunsti korralduses, kus publik on viidud kunstniku tööruumi. Eesti Paviljoni näide toob lisaks produtseerimisele välja ka keskuse esinduse funktsiooni. Arenduskeskuse programmist toon välja projekti kunstniku loometööd avava üritustesarja „Stuudio visiivid“, kus kunstnik saab rääkida on ametist ning publik saab vastused kunstniku töö ülesannetest ja sisust.

Teises peatükis on näiteks kaks kunstimuuseumit, mis eksponeerivad kaasaegset kunsti. Muuseumide programmi uurimise juures on oluline kureerimise osatähtsus ja pidev kunsti mõtestamine, näiteks kunstiteoste voolude eristuste leidmine ning tehniline selekteerimine. Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM, alapeatükk 2.1.) on ainulaadne nähtus Eesti kultuuriruumis ning ka ainuke muuseum, mis keskendub ainult kaasaegsele kunstile, kuid ei ole traditsiooniline püsieksponaatidega muuseum, mis on tavaliselt muuseumi tunnus. Kõrvaleesmärk on mõlema muuseumi puhul avatus teiste kultuurivaldkonna sündmuste toimimise suhtes, näiteks kino või teater. Teiseks loon ülevaate Kumu kunstimuuseumist (alapeatükk 2.2.), mis täidab Eesti kunstile keskendunud muuseumi kohta.

Mõlema muuseumi programmist on valitud üks kunstisündmuse näide, et leida erinevusi kunstisündmuste formaatide seas. Valitud sündmused on erinimelised sündmuste formaadid, mille mõlema väljundiks on kaasaegne kunst. EKKM-i programmist toon välja muuseumi enda projekti „Köler Prize“, mis on formaadilt kunstiauhind, mille põhieesmärgid on kunstnike tunnustamine, nomineeritud kunstnike kunstinäitus, kunstinäituse avamine ja auhinna „Köler Prize“ võitja valimine (alapeatükk 2.2.). Kumu kunstimuuseumi programmist toon välja Graafikatriennaali (XVI), sündmuse taustal defineerin, kirjeldan ja tsiteerin kureerimisega seonduvat infot ning määrän sündmuse formaadi.

Sündmuste lähtepunktid kunsti esitlusele on erinevad. Kunstiauhind ja triennaal — sündmuste puhul on kureerimise protsess eristatav ning kunstiauhinna projekti on kaasatud ka publik. XVI Tallinna Graafikatriennaali on klassikalise tehnika näide, mis on graafika, kaasaegsete nähtuste eksponeerimine ja mõtestamine kunstivälja siseselt. Tallinna Graafikatriennaali puhul on tegemist sündmusega, mis kasutas Kumu kunstimuuseumi XVI triennaali näituse eksponeerimiseks ning sündmuseprogrammi läbiviimiseks, kuid on eraldiseisev sihtasutus – SA Graafikatriennaal. Triennaal on formaadilt iga kolme aasta järel toimuv kunstisündmus, mille raames toimuvad teemakohased näitused ning kunsti näituste programm (avamised, publikatsioonide esitlused, konverentsid). Kunstisündmuse formaat kunstiauhind puhul saab täheldada, aga kunstnike laiemat kajastamist Eesti meedias. Kunstiauhind on näide EKKM-i programmist „Köler Prize“, mis on muuseumi produtseeritud sündmuse formaat, kus eksponeeritakse kaasaegset kunsti, kuid nähtuse põhieesmärk on kunstnike tunnustamine.

Uuritavad asutused on Eesti kunstis kas ainulaadsed või vähese konkurenttsiga, näiteks EKKM on enda kontseptsioonilt ainus omataoline Eestis. Selgitan välja ka organisatsioonide teised eesmärgid kaasaegse kunsti korralduses, mis pole seotud näituste tegevusega, näiteks arhiivide koostamine ning kunstnike esindamine, kuid vähesel määral mainin kunsti müügiga seonduvat. Kõik näited on Eesti kunstivälja siseselt suurema tähelepanuga kunstisündmused, näiteks toon sündmused kunstiauhind Köler Prize (EKKM) ja Eesti Paviljon Veneetsia Biennaalil, mis on rahvusvaheline sündmus (KKEK). Teised kaks näidet on kaasaegse kunsti välja sisene temaatika, näiteks toon üritustesarja „Stuudio visiidid“ (EKKAK), kus publik on uurija ning kunstnik uuritav oma tööruumis ning Graafikatriennaali, kus näituste teema on ühe

kunsti meediumi põhine. SA Graafikatriennaal on eraldiseisev produtseerija, mis kasutas Kumu Kunstimuuseumi XVI Tallinna Graafikatriennaali kunstisündmuse toimumiseks ning sündmusel on ka rahvusvaheline mõõde.

Kolmanda peatüki sisu lähtub üldisest statistikast näitusemajade sagedusest Eesti kultuuriruumis, kus eksponeeritakse kaasaegset kunsti, mis näitab kaasaegse kunsti levikut ning eksponeerimise võimalusi Eestis (3. peatükk). Kolmanda peatüki organisatsioonide puhul sai määravaks uudsus ning erilisus Eesti kunstiväljal. Välja toon ka kolm uuemat asutust, et näidata kaasaegse kunsti arengut valdkonnas; esimene näide on Tartust, Kogo galerii, mis avati aastal 2018 kevadel, teine näide on Narva Residentuur (NART), mis on tegutsenud aastast 2014 ning kõige uuem näide on Tallinnast, Kai keskus, mis avati 2019. aasta sügisel. Toon välja ka galeriide põhimõtted näitusemajade „hea tava“ kohta (alapeatükk 3.1.).

Paljuski mõjutab uurimuse vaatenurka autori kui kunstniku kogemuslik arvamus, mis puudutab kaasaegse kunsti eksponeerimist. Autor on kaasaegset kunsti korraldavatest organisatsioonidest eraldiseisev produtseerija ning noor kunstnik, kelle tegevus hakkab jõudma punkti, kus on võimalus astuda kunstnike ühendustesse, kuid kunstnik on osalenud ka kunstnike ühenduste ühisprojektidest, näiteks on võtnud osa konkurssidest ning osalenud ka ühisnäitustel. Neljandas peatükis annab autor põhjaliku ülevaate enda produtseeritud kunstinäituse projektist Une-staadiumid, mis on programmiga isikunäituse üks võimalik loomis- ja produtseerimisprotsess, millega analüüsib autor näituseprojekti Une-staadiumid produtseerimise tegureid (alapeatükk 4.1.), tutvustab näituseprojekti kogu loomeprotsessi autobiograafia teel (alapeatükk 4.2.) ning teeb järeldused isikunäituse „Muutunud teadvusetasandid:UNI:staadiumid 1-5“ eksponeerimisest Kammivabriku klubihooes (alapeatükk 4.3.). Uurimuse viimaseks näiteks on eksperimentaalne *grupi-performance* „Lucy Dreaming“, mis toimus isikunäituse programmi raames. *Performance* ühendab erinevad tantsukultuurid ja kaasaegse kunsti (alapeatükk 4.4.).

Uurimuse 1. ja 2. peatüki koostamisel on analüüsitud avaliku infot, mis on saadaval interneti keskkonnas (koduleheküljed, uudisteportaalide artiklid, sotsiaalmeedia) ning portaalide sisu avalikke dokumente. Uurimusetöö alguses viibisin kuuajasel praktikal Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuses (KKEK), mille käigus oli võimalik tutvuda lähemalt keskuse sündmuste arhiiviga, kuid olin kaasatud ka KKEK-i argipäeva töösse. 2016. aastal viibisin näitusepraktikal Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumis, mille käigus valmis grupinäitus koos pressiga, mis oli tudengiprojekt muuseumi ametliku hooaja väliselt. Näitusepraktika oli osa vabade kunstide bakalaureuse õppeprogrammist skulptuuri ja installatsiooni õppekavas.

Organisatsioonide uurimisel on kasutatud ka audio-arhiive, näiteks raadiosaateid, kus intervjueritakse kunstitöötajaid, näiteks kuraatorit, muuseumi direktorit. Kolme asutuse kohta on saadud infot asutuste kunstitöötajatelt vestluse teel. Kunstisündmuste formaatide ning kunstniku tööprotsessi info on kogutud näituste dokumentatsiooni video- või audio-arhiividest, mis on kättesaadavad näitusemajade sündmuste arhiivides ning lisatud on autori kunstniku loometöö kogemuses. Enamik digi-arhiive on nähtavad institutsioonide videopõhistes sotsiaalmeedia kanalites Youtube ja Vimeo, kuid arhiividesse leidub viiteid nii Facebookis, Instagramis kui ka asutuste kodulehekülgedel. Visuaalsete ja audio-materjalide puhul oli oluline vahetu info kunstisündmuste kohta, mis on kogutud kuraatorite ja kunstnike video-intervjuudest, milledest on tehtud kokkuvõtte kasutades kunstnike töövõtete täheldusi igapäeva tööst, et toetada individuaalset arvamust kunstniku tööst ja avada kuraatori töö osatähtsus kunstinäituse tootmisprotsessis. Oluline oli märgata dokumenteeritud materjali sisu ja ülesehituse formaate. Kasutatud video- ja audio-materjali viited ning praktikad lisas (5. peatükk).

Näitusemajade sageduse välja selgitamiseks on alguseks võetud 2018. aasta KKEK näitusemajade kaardistus (koostaja Marika Agu), mille kaardistatud majade tingimused on kooskõlas uurimuse tingimustega eksponeerimise võimaluste kohta Eestis. Üle loendamisel on kasutatud interneti keskkonda (kunstifoorumid, uudiskirjad, pressiteated, sotsiaalmeedia). Uurimuse viienda peatüki analüüsi arvamuse mõjutajaks on külastatud näitusemajade valimid 2014–2020, millede külastuse eesmärk oli vaadelda teoste eksponeerimist (5. peatükk).

Viies peatükk on kunstiprojekti analüüs, mille formaat on programmiga isikunäitus. Näite analüüs on koostatud autori kogemuse, vaatluse ja dokumentatsiooni põhjal. Visuaalne materjal annab analüüsi lugedes võimaluse teose näitega pildiliselt suhtestuda, mis on isikunäituse programmi loomingu poole toetav nüanss, kogu illustreeriv visuaalne materjal projekti kohta alapeatükis 5.1. Kunstiprojekti analüüs annab põhjaliku ülevaate kaasaegse kunsti näituse produtseerimise protsessist; kunsti kontseptsiooni avamine ning isikunäituse kunstiprojekti programmi järelendus kunstniku ja kuraator-produktendi vaatenurgast.

1. KAASAEGSE KUNSTI KESKUSED

Kunstikeskus on üks võimalik lahendus organisatsioonile, mis organiseerib kaasaegset kunsti. Uurimuses avan kaks kunsti korraldavat keskust Eestis. Mõlemad organisatsioonid peavad oluliseks nii kunstiväljal toimuva kajastamist kui ka kordineerimist. Organisatsioonide puhul uurimuse keskmes sündmuste produtseerimine ning produtseerimise pind (kohaspetsiifika). Teiseks eesmärgiks on organisatsioonide vaheline kommunikatsioon kaasaegse kunsti välja siseselt. Esimene näide on sihtasutus (SA) Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus (KKEK), mis on Eesti vanim kaasaegse kunsti organisatsioon Eesti kunstiväljal. Keskuse põhieesmärgiks on kaasaegse kunsti näituse produtseerimine ja kunstnike esindamine suurematel kunstisündmustel nii Eestis kui ka mujal maailmas. Kõrvaleesmärgiks on kaasaegse kunsti digi-arhiivi koostamine ning toimetamine, kuid keskus on ka infokeskus ning teeb kriitikat kaasaegse kunsti väljal. Teiseks näiteks loon ülevaate Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskusest (EKKAK), mis on mittetulundusühing (MTÜ), mille põhirõhk on kaasaegse kunsti välja kaas-ajastamine ning uute kommunikatsiooni võimaluste tekitamine maailma kunstiväljaga.

Eesti kunsti levitamine ning kunsti lahtimõtestamine kohalikule kunsti tarbivale publikule on mõlema keskuse missioon, kuid oluline on ka kunstihariduse levik ja kvaliteet. Keskuste produtseeritud projektidest toon näited kahe erineva kunstisündmuse formaadist. Esimeseks näiteks on paviljon, mis on iga kahe aasta tagant toimuval ülelinnalisel kunstifestivalil riigi esinduspaviljon, kuhu valitakse riigi siseselt esindaja (kunstnik). Eesti Paviljon Veneetsia Biennaalil, mida produtseerib Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus teeb uurimus ekspositsiooni formaadi kohta ülevaate ning kirjeldab lühidalt ka Veneetsia Biennaali sündmuse formaati (alapeatükk 1.2.).

Teiseks näiteks toon üritustesarja, mis toimub kunstnike tööruumides. Seetõttu on sündmusel iga kord erinev toimumise paik (ateljee/stuudio). Sündmus „Stuudio visiidid“ üritustesari (alapeatükk 1.4.) on näide kunstnike ja publiku vahelisest kommunikatsioonist, mis jääb väljapoole näitustegevust ja sotsiaalmeediat, kus kunstnik räägib sündmuse käigus enda

töökeskkonnast ja loomeprotsessidest, mistõttu on kunstnik seatud esiplaanile. Üritustesarja produtseerib Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus. Üritustesarja dokumentatsiooni kohta avalik kättesaadav videoarhiiv puudub, kuid alapeatükis teen uurimusse kokkuvõtte kunstnike erinevatest natuuridest, mis on koostatud kunstnike video-intervjuude põhjal, mis on kättesaadavad näitusemajade digi-arhiivides, kus intervjuueeritavad analüüsivad enda näitust ja tööprotsessi, et teotada individuaalset isiklikku tõlgendust kunstniku tööst ja näituse formaadi sisu (5. peatükk). Keskuste sündmuste programmides on enamasti kunstisündmused, kus puudub teoste eksponeerimine või on eksponeerimise viis tavapäratu, näiteks trükis, mis on kaasaegses kunstis levinud viis teose eksponeerimiseks või kajastamiseks. Raamatud on enamjaolt dokumentatsioon sündmusest, mida raamatus esitletakse või kritiseeritakse, kuid esineb ka eksperimentaalset kirjandust, mis jääb kirjanduse ja kaasaegse graafika vahele pendeldama.

1.1. Sihtasutus Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus (KKEK)

Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus (edasipidi ka lühendina KKEK või keskus) avati iseseisva sihtasutusena 1999. aastal, mis eelnevalt kandis Sorose Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse nime. Sorose nimelise keskuse avamine oli aastal 1992 (KKEK, 2020). Aastal 2020 on KKEK mittetulunduslik eraõiguslik organisatsioon, mille peamine rahastaja on Kultuuriministeerium. Sihtasutuse juhatus koosneb neljaliikmelisest meeskonnast ning nõukogust, kes tegeleb Kaasaegse Kunsti Eesti Keskusega. Kontoris töötab 4 inimest: juhataja, kommunikatsioonijuht, arhiivikuraator ning näitusekuraator. Kõik meeskonna liikmed tegelevad ka projektide juhtimisega. Lisaks meeskonnale on keskusel ka viieliikmeline nõukogu, kes on kaasatud suuremate muutuste arutamiseks korraldatud koosolekutesse. (KKEK, 2020)

Keskuse tegevus on suures mahus kunstinäituste produtseerimine, kuid keskus peab oluliseks ka sündmuste ja teoste digi-arhiivide koostamist ja hoiustamist ning raamatute publitseerimist. KKEK-il puudub produtseerimise pind ning meeskond töötab enamik aja kontoris (KKEK,

2019). Keskus tegeleb ka kunstnike andmebaasi uuendustega, mida viimati täiendati uue kodulehe tegemise käigus aastal 2019 (Kivirähk, 2019). Kunstnikel on võimalik kasutada keskuse teenuseid, näiteks kunstniku konsultatsioon kuraatoriga – informatsioon näitusetevuse võimaluste kohta ning koostöö kunstisündmuste läbiviimiseks (KKEK, 2020). Aastal 2020 on KKEK koostanud kriitikakogumiku „Normaalsed nullindad: vaated 2000. aastate Eesti kunstielule“, mille sisu on kaasaegse kunsti muutused kunstiväljal. Keskus edastab veebiajakirjas uudiseid KKEK-i tegevusest, kuid kajastab ka teisi toimuvaid kunstisündmusi ning keskus tegeleb ka arhiivide materjali levitamise ja veebiajakirja ja uudiskirjade teel, mille nimekirja saab ennast KKEK-i koduleheküljel lisada. Veebiajakiri asub samuti KKEK-i kodulehel. KKEK edastab e-mailile ka uudiskirju ning sama info levib ka sotsiaalmeedia kanalites. (KKEK, 2020)

1.2. Eesti Paviljon Veneetsia Biennaal

Keskuse suurim projekt on iga kahe aasta tagant toimuval Veneetsia Biennaalil Eesti Paviljoni korraldamine. Veneetsia Biennaal on üks vanim ja olulisim kunstisündmus maailmas, mis on toimunud aastast 1895, kus on esitatud riigid paviljonidega üle kogu maailma. Biennaali formaat on aasta-aastalt kasvanud ning samal toimivad paralleelselt ka veidi teise suunaga sündmused, näiteks kaasaja muusikafestival ning isetegevuslikud biennaaliga seotud sündmuste kärjed üle kogu Veneetsia. Giardini pargis on püsivad rahvuspaviljonid 20. sajandi algusest (Veneetsia Biennaal, 2020). Eesti on Veneetsia Biennaal esindatud paviljoniga aastast 1997. Eesti osalust kunstifestivali produtseerib KKEK aastast 1999. (KKEK, 2020)

Veneetsia Biennaali kommertslik külg, mis tingituna biennaali pikast traditsioonist, toob kokku rahvusvahelise seltskonna ning annab Eesti Kaasaegse Kunstile võimaluse osaleda tippkunstis on keskusele võimalus luua võrgustikke erinevate riikide kunstikorraldajate, kuraatorite, kunstiteadlaste ja –kriitikute ning kohtuda publikuga. Eesti Paviljon Veneetsia Biennaalil on mahukas projekt. KKEK kuulutab aasta enne biennaali välja konkursi, et leida kunstnik või kunstnike ühendused, mis esitaksid Eestit enda loominguga Eesti Paviljonis.

Enamik riike on vastutavad endale näitusepinna leidmise eest ise või rendivad paviljoni ruume otse Biennaali organisatoritelt. Aastast 2019 asub Eesti Paviljon Veneetsia Biennaalil Giudecca saarel, mis on Veneetsia suuremast melust veidi eemal (KKEK, 2020). 2019. aasta Veneetsia Biennaalil, mis oli järjekorras viiekümne kaheksas esindas, Eestist Kris Lemsalu. Eesti paviljonis oli tema näitus „Birth V-Hi and Bye“. Järgmise Veneetsia Biennaal, mis toimub aastal 2021, on Eesti Paviljoni kunstikonkurss lõppenud 20. märtsil 2020, mil konkursile saadetud tööd läksid 9-liikmelisele žüriile hinnata, kolm žürii liikmetest on väliseksperdid. (KKEK, 2020)

1.3. Mittetulundusühing Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus (EKKAK)

Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus (EKKAK) on mittetulunduslik organisatsioon, mis avati aastal 2012, et luua loomemajanduslik vaatenurk kunsti eksponeerimisele Eesti kunstiväljal. Arenduskeskuse meeskonnas on 4 liiget (projektijuht, tegevjuht, juhatuse liige, direktor). MTÜ-le omaselt on ühingul põhikiri, millest organisatsiooni tegevus lähtub. MTÜ juhatus on kolmeliikmeline: direktor, projektijuht ning koordinaator. Arenduskeskuse tegevust toetavad Kultuuriministerium, Eesti Kultuurkapital, Kodanikuühiskonna Sihtkapital kuid ka Euroopa Regionaalarengu Fond. (EKKAK, 2020)

Järgnevalt teen MTÜ põhikirjast kokkuvõtte, et näidata arenduskeskuse eesmärgid. Arenduskeskuse peamiseks eesmärgiks on Eesti kaasaegse kunsti rahvusvahelise nähtavuse suurendamine ning Eesti kaasaegse kunsti välja toetamine ja arendamine. Põhikirjas on välja toodud ka kunstiteru arendamine ning kunstikorraldajate väljaõppe toetamine ja selle kvaliteedi tagamine sealhulgas ka kunstiharidus. Ühing tegutseb heategevuslikult, kaasates ka avalikke huviseid kaasaegses kunstis. Keskuse töötajad on osaliselt lähetatud ka välisriikidesse, näiteks New Yorki. Ühingu jaoks on oluline just rahvusvaheline suhtlus ning kaasaegse kunsti import-eksport teenused nii kunstnike toetustena kui tulu tekitamise eesmärgil. (EKKAK põhikiri, 2020)

EKKAK-es puudub igakuuline regulaarne näitustegevus ning peamine eesmärk on kunstivälja arendamine ja kommunikatsioon. Arenduskeskuse tegevus muutus seoses Kai keskuse avamisega 20. septembril aastal 2019, mis tekitas EKKAK-le võimaluse olla ka ise produtseerimise pind ning organisatsioonisiseste projektide ruumide haldaja. Uus suund võimaldab Kai keskusel täita kommunikatsioonikeskuse rolli ning luua uusi organisatsioonide partnerlussuhteid (3. peatükk). EKKAK-i tegevus on paljuski suunatud kunstihariduse kättesaadavusele. Arenduskeskuses on rohkem senini produtseeritud teistes formaatides sündmusi kunstiväljal, näiteks üritustesari „Stuudio visiidid“.

1.4. „Stuudio visiidid“ üritustesari

„Stuudio visiidid“ üritustesari on kunstisündmus, mis on toimunud EKKAK-i sündmuste programmis 27 korda aastatel 2014–2019. Formaadi põhieesmärk on kunstnike tutvustus nende tööruumis, mis avab kunstnike töö sisu nii kunstihuvilistele, kunstitudengitele kui kunstitarbijatele ja korraldajatele (EKKAK, 2020). EKKAK-l on teisi analoogseid kunstnike tutvustavaid projekte, kus publik on kunstnikule lähemale viidud. Sündmus pole seotud näitustegevusega vaid on suunatud kunstnike esitlemisega publikule ning on informatsiooni allikas ka kunstiteadlaste selle jaoks, mis toimub kunstniku tööruumis enne teoste eksponeerimist näitustel. Sündmus on eriline privaatsuse tõttu, arenduskeskuse sündmuste arhiivis kajastub vaid kunstniku portfoolio viide, lühibiograafia ning asetus kunstiväljal.

Sündmuse formaat võimaldab korduvat stsenaariumi, kus teema on kunstniku külastus. Iga sündmus on uue kunstniku ateljees. Kunstnikele on see otsekui alasti olemise koht, kus nad saavad enda igapäeva tööd tutvustada ning neil on võimalus enda töid ja tegevust esitleda sündmustest osavõtjatele. Kunstniku tööruum on enamasti privaatne, kuid leidub ka ühiskasutuses olevaid ateljeesid. Iga ateljee õhkkond on interjööri tõttu argipäevale veider ning huvitav, näiteks skulptori ateljeest võib leida erinevaid kipsist vorme, topiseid ja veidraid leidobjekte. Üritustesari võimaldab publikul seal tutvuda nii ruumi kui ka kunstnikuga.

Üritustesarja arhiiv annab teada, millised kunstnikud on arenduskeskusele huvipakkuvad ning on võimalik tutvuda kunstnike koostatud portfoolioga.

Kunstniku tõlgendus avaldub tema teoste interpreteerimisel. Nii kunstnik kui ka publik saab astuda dialoogi teosega. Kaasaegne kunstnik on enamasti otsekui teadlastest uurija, kuid seda mitte selleks, et kujutada minevikku (Nurk, 2019). Kunstnik tahab teadvustada ning tähelepanu pöörata, silmates eristavaid vaatenurki kultuuriruumis, sooviga näha erinevaid perspektiive aktuaalsetele teemadele ühiskonnas. Kunstnik loob enda tõlgenduse ühiskondlikele argipäevastele teemadele, näiteks uni. Ajalugu mõjutab kahtlemata kunstniku temaatika lähteprintsioone ja mõttekonstruktsioone ning suunab kunstniku inspiratsiooni ja tugevdab objektiivset positsiooni, et tänapäevaga suhestuda. Ajaloolise võrdluse kaudu on võimalik väljuda ajaloolisest kontekstist ning sestap defineerib kunst ümber fundamentaalsed sõnumid kaasaega (Nurk, 2019).

Kunstnikega video-intervjuude tegemine on olnud viimase kümnendi populaarne kommunikatsioonivahend publikuga. Intervjuud viiakse läbi üldjuhul kahe formaadi põhiselt, kas näituse ruumidokumentatsioon või lühidokumentaalfilm. Üldjuhul näeb publik vaid videosalvestust, kuid esineb ka koos publikuga salvestamisi. Kokkuvõtte video-intervjuudest Eesti kunstnikega (nimekiri) esitatakse peatükis 5. Intervjuudest on tehtud kokkuvõtte kaasaegse kunstnike natuuridest; kunstnike tööprotsesside tehnilise kirjelduste erinevuste koosmõju loob pildi kaasaegse kunstniku igapäevatööst, kus keerlevad materjal, kompositsioon, värv, heli, valgus koos kontseptsiooniga. Kokkuvõtte tegemisel kasutasin kahte terminit kunstnik ja kaasaegne kunstnik, sest traditsioonid on edasi antud ka uutele põlvkondadele.

Kaasaegsele kunstnikule on oluline iseseisvus, et leida endale ühiskonna toimimise viis ilma muud ametit valimata, näiteks loomepinna ja eluruumi või ka eksponeerimise koha ühendamine, säilitada loomingulise aja vabadus (Kasearu, 2013). Kunstnik peab oluliseks tasakaalustatud loomise protsessi veidrate materjaliga, et saavutada võimalikult palju produktiivset tulemust st täiuslik vorm, mille tõttu on vähem eksimise võimalusi ning

saavutatakse soovitud tulemus (Lemsalu, 2014). Kunstniku jaoks on oluline spontaansus, kus mängib rolli objektide mõtestamine ning materjalidega töötamine (Samma, 2013). Kaasaegne kunstnik on kui kolleksionäär, kes näiteks kogub mahlapakke ning mõtestab kogutud kolleksiooni kunstiteoseks (Kasemets, 2013). Kunstnik saab ka juhuslikkusest luua korrapära, näiteks maale tehes ühe kindla tehnika välja kujundamine ning selle motiivi pidev kordamine (Kairo, 2019). Näiteks joonistamine või maalimine on kui ise endale teraapia tegemine, mis võib-olla kunstniku igapäeva tegevuste hulgas (Gulk, 2019). Kaasaegsel kunstnikul on võimalus suhestuda teise kunstniku tööga ning see teos reprodutseerida; nihestada ja uuesti luua (Kiwa, 2020). Kaasaegsele kunstnikule pakub huvi klassikalise kujutamise tehnikate segamine, mille käigus muutub teose kujutamise tehnika, näiteks heli kujutamine kasutades värvi või joont. (Toom, 2018) Töö kahe meediumiga ühel ajal on samuti üheks tehniliseks kujutamise tehnikaks, näiteks valgus ja värv ning selle kujutamine ruumis (Kongi, 2019). Kaasaegne kunstnik kasutab ka kolme meediumit; heli, valgus ja objekt ruumis, siinkohal hakkab rolli mängima heli domineerimine, mis tingib objektide tähtsuse ning valguse põhjenduse näitusel (Keller, 2014). Kunstnik ei peaks jääma arutlema tehnilise vahendi määratlemise juurde vaid välja selgitama, mida ta valitud vahendiga peale hakkab, et teose protsess oleks ootuspärane (Ilus, 2020). Kaasaegse kunstniku ülesandeks võiks olla materjal kunsti luues ära tarbida, et vähem jääke tekitada (Tedresaar, 2020).

Kunstnikele on loodud ka ühendused, suurim neist on mittetulundusühing Eesti Kunstnike Liit (EKL) ning 18 alaliitu, mille põhieesmärkide hulka kuulub kunstnike hüvede kaitsmine ning nende loometegevuse toetamine. Liikmeks arvamine toimub vähemalt korra kvartalis ning 25.09 seisuga on Eesti Kunstnike Liidus 982 liiget. EKL on kunstiväljal oluline arvamusi liider ning ekspertorganisatsioon, kelle lisa missiooniks on näiteks kaasa rääkida ka kunstihariduse küsimustes. EKL-i liikmel on võimalik taotleda enese loometegevuseks sotsiaalseid hüvesid, näiteks EKL-i ateljee poolt pakutaval pinnal töötamine, kunstnikupalk ja stipendiumid. EKL-i põhikirjas seisab, et iga liige maksab ka liikmemaksu 20 € aastas, kuid auliikmed ja loomeisikud alates 75. eluaastast on liikmemaksust vabastatud. Igale liikmele on vormistatud liikmekaart, mida saab kasutada ka rahvusvahelises kunsti maailmas. Kunstnike liidu hallata on 7 näitusemaja, milledest üks asub Muhu saarel ja kuus tükki Tallinnas. (EKL, 2020)

2. KUNSTIMUUSEUMID

Kunstimuuseum on üks võimalus kultuuripärandi elushoidmiseks ning võimalus kunstiteost tutvustada. Eesti kunstimuuseumite tegevusala on Eesti kunst. Uurimuses on olulisus muuseumitel, mis eksponeerivad kaasaegset kunsti, näiteks toon kaasaegse kunsti esitlemise kahes Eesti kunstimuuseumis. Peatükis käsitlen kahte erinevat tüüpi muuseumit, millest ühel on lisaks kaasaegsele kunstile ka teised eesmärgid. Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM), mis on nelja kaasaegse kunsti näitust produtseeriv muuseum ning ei tegele teoste hoiustamisega. EKKM-is tegutsevad ka kohvik ja raamatupood. Teine näide on Kumu kunstimuuseum, mis on Eesti kunsti teaduse tegemise paik ning hoiustab ka teosed, kuid kaasaegse muuseumina pakub püsieksponaatidele lisaks ka publiku programmi ning pakub koostöö võimalusi ka teistele kultuurivaldkondadele. Kumu kunstimuuseum on Eesti Kunstimuuseumi peahoone ning on EKKM-ist keerulisema ülesehitusega, püsieksponaatidega muuseum, mis eksponeerib kaasaegset kunsti nii muuseumi projektiruumides kui ka muuseumi viiendal korrusel, kus asub kaasaegse kunsti galerii.

Muuseumide tegevuse uurimises on esikohal muuseumide programm, mille sisu on kaasaegne kunst. Mõlemad muuseumid saavad rahastust kultuurifondidelt, näiteks Kultuurikapitali sihtkapitalidelt või Kultuuriministeeriumilt. Lisaks muuseumitöötajatele on EKKM-i tegevusel suur tähelepanu vabatahtlike kasutusel, kellest enamik on Eesti Kunstiakadeemia kunstitudengid või kunstnike eriprojektid. Kumu kunstimuuseum on traditsioonilisema väljavaatega uus ehitus (valmis 2006), mille ruumid on modernsed, standardsed ning vastavad ohutusnõuetele, mis on tasakaalustav Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi formaatide ja eksponaatide kõrval, kus saab ruumi eksperimentaalne kunst, mida vana tehasehoone meeleolu soosib. Kumu kunstimuuseum saab vastu võtta ka erivajadusega külastajaid. Organisatsioonide tutvustused alapeatükkides 2.1. ja 2.3.

Muuseumide programmidest valisin organisatsiooni kohta ühe formaadi näite: kunstitriennaali ning kunstiauhind. Valitud kunstitriennaal käsitleb kunsti meediumit graafika ning leiab näituse kuraatorile definitsiooni, kuid selgitan ka kuraatori ülesandeid laiemalt, näiteks selgub

ka muuseumi-kuraatori kui kureerimise alguse vaatenurk. Tallinna Graafikatriennaal on Kumu kunstimuuseumi programmis erinähtus, kuna muuseum sündmust ei produtseeri vaid on produtseerimise pind. Teine näide on kunstiauhind, milleks on Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi produtseeritav „Köler Prize“, mis on näide staar-kunstnike sündmusest. Projekti olulisus on publiku kaasatus ning projekt seab ülesandeks kunstnike meediale esitleda läbi dokumentaalfilmi, mis konkursi ajal koos näitusekataloogiga publitseeritakse. Kunstiauhind annab kunstivälja siseselt tunnustust autoriteetsetele kaasaegsetele kunstnikele ning silmapaistvatele mõnda aega tegutsenud noortele kunstnikele. Näidetest lähemalt alapeatükkides 2.2. ja 2.4.

2.1. Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM)

EKKM (Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum) on muuseum, mis kunstiväljal asetub ametlike riiklike kunsti-institutsioonide ja D.I.Y. (*do it yourself*/tee seda ise) projektide vahealasse. Muuseum asutati maja hõivates (*skvottima*), kuid tavapärasest aktsioonist eristab see, et maja omaniku teavitati maja asustamisest ning taotleti luba maja kasutamiseks, mis oli iga kuu või kord kvartalis ülevaatamisel kuni aastani 2020. Muuseumi algatamises tegid kaasa noorema põlvkonna kunstnikud, kuraatorid ja kunstitudengid, kellede jaoks on EKKM vahend kunsti loomiseks ja eksponeerimiseks. (Kard, 2016) EKKM asub Kultuurikatla ja Linnahalli kõrval endise Tallinna Soojuselektrijaama abihoone ruumides, mille asutasid Anders Härm, Elin Kard, Neeme Külm ja Marco Laimre. Asutajatest moodustus nõukogu aastal 2006 ning muuseumi juhtimist alustasid Marten Esko ja Johannes Säre. (EKKM, 2020)

EKKM-i on ebakonventsionaalne idee muuseumist (ebatraditsionaalne muuseum), mis produtseerib ning võimaldab eksponeerida kaasaegset kunsti 4 näitust aastas (EKKM, 2020), kuid on mängumaa noortele kunstnikele hooajavälisel ajal, mis võimaldab teha eksperimente ja muuta formaatide reeglid. Muuseumi eesmärgiks on soov teha ajalugu, olla mässaja kunstiväljal (Noar.eu, 2019). Muuseumi põhiprogramm on enamasti 2 aasta lõikes ette määratud, mis jäävad muuseumi hooaega kevadest hilissügiseni. Talvel on muuseum

enamasti suletud ning sel ajal toimuvad seal EKA tudengite näitused, eksperimentaalsed kunstiprojektid ja meelelahutus-sündmused. Viimastel aastatel on meelelahutus-sündmuste osakaal vähenenud miinimumi, heli mõju tõttu hoone konstruktsioonile, kuid toimib kohvik, korraldatakse muusikaga avamisi ja eksponeeritakse heli. (Säre, 2016)

Muuseumi tegevus on arenenud aasta-aastalt; alates 2007. aastast on EKKM produtseerinud näituseid ning aastal 2010 sai alguse regulaarne neljänäituseline hooaeg aprillist detsembrini, aasta hiljem hakkas EKKM produtseerima „Köler Prize'i“ nimelist kunstiauhinda, millega kaasneb ka ühisnäitus. „Köler Prize“ on kunstnike töö tunnustusprojekt, kes on eelnevalt nomineeritud kunstnike nimekirjas, kelle seast valib võitja komisjon. Teise võitja valiku teeb publik ning väljavalitu saab publiku lemmiku auhinna. 2013. aastal avas EKKM-i territooriumil ukseid Lugemiku raamatupood ning nende kõrval võttis koha sisse kunsti- ja näituseproduktiooni ettevõtte Valge Kuup. (EKKM, 2020)

2014. aastast tegutseb EKKM-i läheduses tudengi-galerii ISFAG (installatsiooni- ja skulptuuri ning fotograafia osakonna autonoomne galerii). Aastast 2015 tegutseb muuseumis kohvikuprojekt EKKM-i kohvik, mille idee lähtub kunstnikust kui ajatust puhkajast ja vestlejast, mis on inspireeritud biitnike kohvikukultuurist. (EKKM, 2020)

Muuseumi korraldus on asukoha tõttu küllaltki ebastabiilne, mille üheks põhjuseks on ruum, hoone osaliselt muinsuskaitse all, näiteks pörandad. Hoonel on aastal 2020 küll kaheaastane leping hoone rentimiseks, kuid on tekkinud hoone vana konstruktsiooni tõttu komplikatsioone, näiteks peatas Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum (EKKM) 30. novembril 2019 ajutiselt näituse tegevuse ning oma ukseid pidi sulgema EKKM-i Kohvik ja Lugemiku raamatupood. Põhjus oli Kultuurikatla poolt tellitud ehitusaudit, millest lähtuvalt katkestas SA Tallinna Kultuurikatel erakorraliselt eelneva üürilepingu (EKKM, 2020).

2.2. Kunstiauhind „Köler Prize“

EKKM-i projektidest kirjeldan lähemalt EKKM-i sündmuse formaati kunstiauhind „Köler Prize“, mis on kunstnike tunnustamise ja auhindamisega tegelenud aastast 2011 ning selle raames on põhiline kunstnikele keskenduv nominentide näitus. „Köler Prize“ on oma nime saanud Johann Köleri järgi. (EKKM, 2020)

Kunstnike meedias kajastamine on sündmusel osalenud kunstnikule tunnustus, kelle publik saab tutvuda lähemalt kunstnike teostega (Kivirähk, 2015). Nominendid valib näitusele EKKM-i poolne žürii. Näitustele valitud kunstnikega on auhind saavutanud oma näo ning meedia tähelepanu. Projekti põhieesmärk on kunstinäitus auhinnale valitud nominentide kunstiteostega ja näitusel osalejate seast valitakse võitja (Grigor, 2015). Lisaks žürii poolt esile tõstetud kunstnikule märgitakse ära ka publiku lemmik (EKKM, 2020).

Kunstnikest nominentidenäitus on kunstnikele koht, kus eneserefleksioon ja interpretatsioon on põhieesmärgid, et olla žüriile arusaadav, teine väljakutse on teos ühisnäitusel (Porri, 2015). EKKM peab oluliseks auhinna puhul erakapitali toetust, mis on suhtlus muuseumi ja sponsorite vahel. Meedia on erilist tähelepanu pööranud 2018. aasta avamisele, mis on Köler Prize'i võtmekoht ka auhinna jagamisel (ERR, 2018), publik saab kaasaegset kunsti tarbida meelelahutuslikus võtmes, sündmustel toimuvad formaalsuse välistamiseks, näiteks *performance'id* ning keskmes pole kunstiteosed vaid kunstnikud. Näituse ja võtja valimise järel on auhinna formaadi tingimus ka kunstnike tutvustus. Iga kord antakse välja kataloog koos DVD-ga „Ekraaniproovid“, kus nomineeritud kunstnike kohta on kirjas tutvustus ning videod kunstnike intervjuudega loominguliste protsesside kohta (Härm, 2015). Aastatel 2017 ja 2019 Köler Prize'i ei toimunud. Köler Prize'i peapreemia väljaandmist on seitsmel korral toetanud Smarten Logistica AS (EKKM, 2020). Huvitav fakt on see, et 2018. aastal, mil toimus viimati auhinna jagamine, läks „Köler Prize“ peapreemia jagamisele (Õunapuu, 2018), mis avab auhinna mängulisuse.

2.3. Kumu kunstimuuseum

Kumu kunstimuuseum on Eesti Kunstimuuseum peahoone, mille 5. korrusel asub kaasaegse kunsti galerii aastast 2006. Muuseumi ekspositsioon algab kolmandalt korruselt, kuid seal on väljas peamiselt baltisaksa pildipäränd 18. ja 19. sajandist ning ülevaade 20. sajandi esimesest poolest, ENSV kunsti kogud; 4. korrusel jätkub valikuga Eesti üheksakümnendate kunstist. Neljandal ja viiendal korrusel asuvad ka projektiruumid, milledes vahetuvad näitused, mis keskenduvad kindlale eksponeeritavate sihtgrupile, näiteks personaalnäitused, isikunäitused, kokkuvõtavad kunstivoolude näitused. Projektiruumides on tähelepanu all näitused, mis toovad välja problemaatikalid kunstis. Muuseumi 1. korrusel on projektiruum nimetusega „suur saal“, kus produtseeritakse suuremaid ja keerukamaid näitusi, näiteks kontseptuaalselt uurimuslikud teadur-kuraatorite näitused või välisartistide eksponaadid. (KUMU, 2020)

Kumu kunstimuuseumi töötajad jaotuvad järgmiselt: administratsioon (3 liiget), kuraatorid (5 liiget), auditorium (4 liiget) ning eraldi hariduskeskus (7 liiget) (KUMU, 2020), mis korruste ning tegevuse järgi omakorda ära jagunevad. Taoline jaotus on küllaltki keeruline, kuid hästi hallatav meeskonna struktuur, mis võimaldab tegeleda muuseumi programmiga, süveneda kunstiteadusesse ning võimaldab hoida hästi toimivat sündmuste programmide kärke. Suurte eksponaatide puhul on oluline, et lisaks kuraatorile oleks töös ka koordinaator-kuraator ja programmijuht-kuraator, kellede omavahelise koostöö tulemusena on näituse produktsioon kiirem ja võimaldab vähendada nii tehnilisi kui ka kommunikatsioonist tulenevaid takistusi. Meedia ja muude muuseumiväliste küsimustega tegeleb eraldi sektor (KUMU, 2020), mille olulisus seisneb muuseumi sisese kommunikatsiooni ning informatsiooni andmises välja poole organisatsiooni.

Püsiekspositsioon ning jooksev näitustegevus on küll Kumu kunstimuuseumi põhieesmärk, kuid suurema osa muuseumi tegevuse moodustavad teised sündmused, näiteks asub muuseumis raamatukogu, toimuvad täiendkoolitused nii õpetajatele kui õpilastele ning huvilistele, kelle eesmärgiks on enesetäiendus ja koolitamine. Kumu kunstimuuseum toimib kunstivälja sisese kommunikatsioonikeskusena, mis puudutab kunstihariduse küsimusi ning

teadlaste arutelusid. Kumu kunstimuuseumi auditoriumis toimuvad nii dokumentaalfilmide programmid kui ka teatrite üksiklavastused. (KUMU, 2020)

2.4. Tallinna Graafikatriennaal

Kumu kunstimuuseumi projektiruumides korraldatakse ka kunstisündmuseid ja näituseprojekte, mis pole Kumu kunstimuuseumi enda tootmisel, näiteks XVI Tallinna Graafikatriennaal, mida toetab Sihtasutus Graafikatriennaal. Sihtasutusel on 3 juhatuse liiget ning 5 nõukogu liiget. Triennaal on vanema traditsiooniga iga kolme aastat tagant toimuv kunstifestivali, kus kuraatori osatähtsus on kasvanud. Graafikatriennaale on organiseeritud aastast 1968, mil toimus esimene näitus nimega „Kaasaeg ja graafiline vorm“, millest võtsid osa kõigi kolme Balti riigi graafikud. (Graafikatriennaal, 2020) Triennaali puhul on oluline graafika muutuste kokkuvõte, millega kuraator tegeleb kunstnike ja teostega tööd tehes. Triennaali kui sündmuse formaadi puhul on oluline kunsti meediumi kureerimise selgitamine graafika näitel.

Graafika on nii tehniliselt kui ka kontseptuaalselt kergesti paljundatav ja tehniliselt sulatatav meedium, kus visuaalsetele kujunditele lisandub ka kiri. Meediumina on graafikat kerge levitada, näiteks printimine, mis soosib suuna uuenduslikkuse tekkimist ning on alternatiivne suhtlusvahend kunstiväljal. (Saar, 1998) Graafikatriennaali sündmuseformaati täiendas kontseptsiooni kuraatorinäituse programmi sisse toomine 1998. aastal, mis lõi uued võimalused graafika meediumiga erinevate tahkude eksponeerimiseks ja uute kontseptuaalsete tõlgenduste kujundamiseks (Saar, 1998), kus kunsti puhul jääb kehtima reegel, et kunst on mitmeti tõlgendatav, kus lugeja lugemise oskus jääb tema enda oskustesse kinni ning lahenduse leidmise tekstikoodile tingib fantaasia olemasolu (Kultuurimeeter, 2014).

Graafikatriennaal on kunstisündmuste kogum, kus käsitletakse graafikat nii tehniliselt kui selle kirjalikku reprodutseerimist (Kask, 2014). Graafikatriennaal pole ainult Kumu kunstimuuseumis toimuv sündmus, näiteks XVI Graafikatriennaali sündmused leidsid aset ka Tallinna Kunstihoones. Tallinna XVI Graafikatriennaali kuraator oli Maria Kjær Themsen (Taani). (KUMU, 2020)

XVI Graafikatriennaali laiem teema oli lugemisoskus. Läbivateks teemadeks olid innovatiivsed tehnilised kujutise tekkimise meetodid, näiteks printimine, mis on graafikasse toonud eklektilisust ja toonud klassikalisest kujutise tekkimise moodustest välja midagi muud, näiteks eksperimentaalne kirjandus või helide kujutamine (Kultuurimeeter, 2014). Kuraatori töö nõuab Graafikatriennaalil kunsti kureerides objektiivset hinnangut kunstiteostele ning seetõttu peab igale kunstiteosele eraldi lähenema, et oleks võimalik koostada teemale vastav kontseptuaalne tervik, kuid teosed saavad tehniliselt sel puhul olla täiesti erinimelised, näiteks ühe meediumi teosed tuleb kureerida ühte ruumi, kuid tehnilised teostused on erinevatest materjalidest vormitud.

„Kui ma midagi tahan öelda, ei pea ma selleks rääkima. Selleks on vajalik visuaalne kirjaoskus. Visuaalne keel on pidevalt ajas muutuv, mis on publikule mitmeti tõlgendatav.“

— Kaido Ole, 2014

Aastal 2014 oli Graafikatriennaalil kuraatorinäituse pealkiri „Kirjaoskus-kirjaoskamatus“, kus oli ülesandeks mängida märkide ja sõnadega ning luua koode ja kirjutada raamatuid — õigeid vastuseid pole, tõlgendus sõltub teose interpreteerimisest. Kuraator valis töö avatud konkurssi alusel, kuid oli ka kunstnikega tihedas koostöös. Kuraatori töö on siinkohal suhestuda teemaga ning anda edasi mõtestatud sümbolite, kujutiste ja piltide sidumine, näiteks raamatute trükkimine ja nende koostamine, kujutiste printimine, heli või selle kõla kujutamine graafikas. (Kultuurimeeter, 2014)

Kui teadur ja kuraator panna ühte konteksti, siis tekib kuraatorile lisafunktsioon teaduse tegemise näol (Reidla, 2018). Kuraatori algne mõiste on kasutusele võetud muuseumitöötajate tegevuse kontekstis. Kuraatori vastutusala oli esemete kogumine, säilitamine, uurimine ning kaardistamine koos infoga. Muuseumis on kuraator koguhoidja ja teadur, mis eristab teda museoloogist, kes tagab teoste ohutuse ning korrasolu. (Key concepts of museology, 2020) Mõiste kuraator (*ing. curator*) võeti kasutusele Eestis 90ndatel ennekõike nii kunstinäituste vastutajana kui ka teaduri tegevuse kontekstis (Reidla, 2018). Ajapikku laienes mõiste igasugusele näituste koostamisele nii institutsioonides kui ka neist väljas pool (Härm, 2016). Näitusega seonduvalt on kuraator aga koordineerija ja teaduslike kontseptsioonide looja, kuid see pole alati kuraatori, vaid ka teaduri ülesanne ning seda võib teha ka eraldi programmijuht või koordinaator (Reidla, 2018).

„Kommertsgalerii kuraatoril on eestkostja roll, mis eelistab null-kureerimist: kuraator laseb asjadel olla nende enda jõus ja teosed saavad võimaluse olla hästi nähtaval, kuid see on oluline ka iga grupi näituse puhul, kus on koos palju kunstnike.“

— Eha Komissarov, 2019

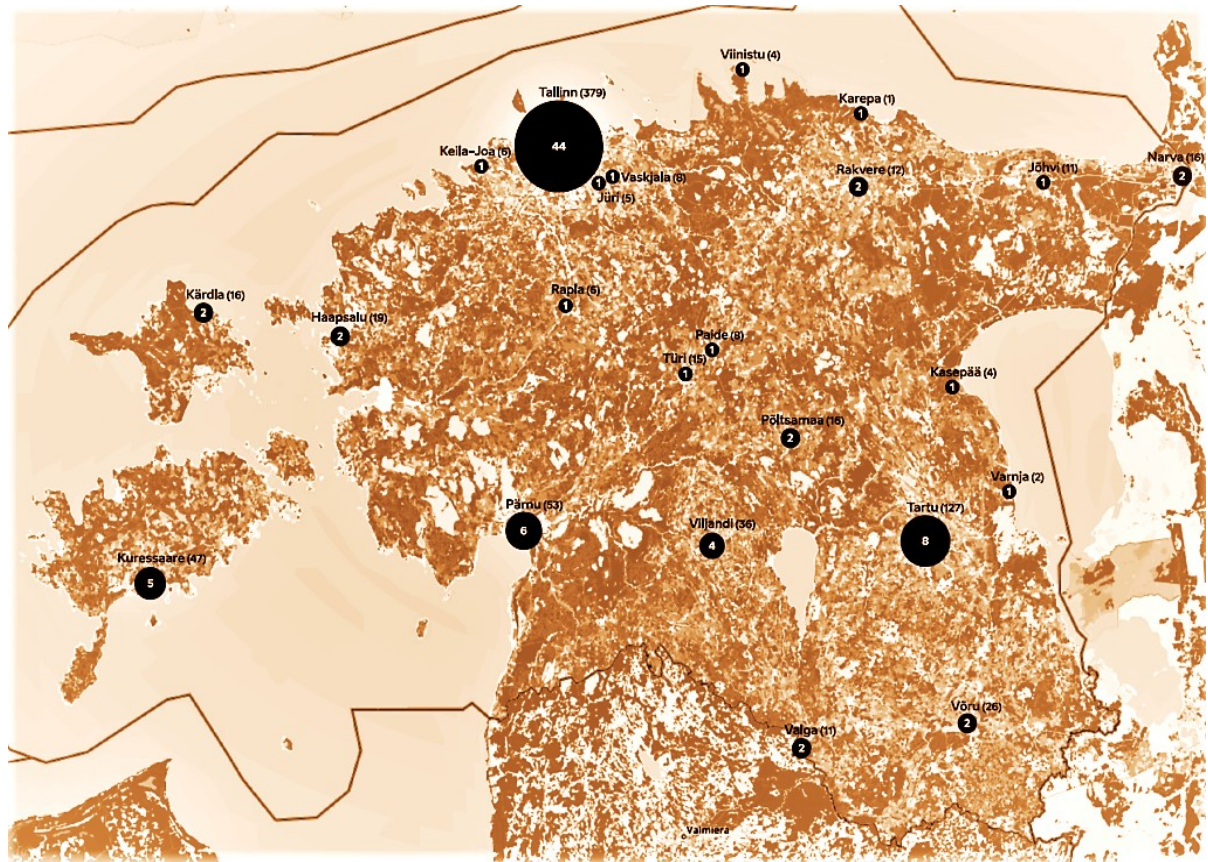
Kuraatoril on institutsioonis tekkinud kohustus olla vastutaja kommunikatsioonijuht publiku/meedia ja kunstniku kui ka kunstniku ja muuseumi/galerii vahel (Härm, 2016). Teoseid kureerides on kuraator iseenda õpetaja, kus muster kuraatori loomes on paratamatult kuraatori maailmavaade.

3. NÄITUSEMAJAD

Näitusemaja on selliste organisatsioonitüüpide ühine nimetaja, kus toimuvad kunstinäitused. Näitusemajadeks on statistikas loetud organisatsioonid, millede põhitegevus või üks põhitegevustest on professionaalse kaasaegse kunsti eksponeerimine (muuseum, galerii, projektiruum, kunstiresidentuuri näitus). Näitusemajadeks pole loetud alaliselt teise ärilise eesmärgiga eksponeerimise kohti, näiteks kohvik, kool, raamatukogu, hotell, kus eksponeerimine on kõrvaleesmärk. Samuti ei ole käsitletud eraldiseisvaid kunstikogusid, näiteks Eesti Panga kogu. (KKEK, 2020)

Näitusemajade sagedus on loendatud Marika Agu koostatud kaardi põhjal, mis sisaldab arve organisatsioonide sageduse kohta Eestis, mis korraldavad kaasaegse kunstinäitusi või rendivad ruume projektide läbiviimiseks (Kivirähk, 2019). Täiendused uute näitusemajade osas pärinevad sotsiaalmeedia kanalitest, EKA foorumist ning uudiskirjadest e-mail'ile. Kaardi põhjal määrasin kindlaks eksponeerimise kohtade arvu ja jaotumise piirkonniti.

Leian kaardistamise põhjal näitusemajade sageduse ning toon välja kolme tüüpi näitusemajad: kunstigalerii, kunstikeskus ning kunstiresidentuur, et eristada kunstigaleriid ja kunstikeskust ning teada saada milliseid võimalusi pakub residentuur kunstnikule. Tüüpide ühiseks jooneks on kaasaegse kunsti näituste produtseerimine. Kolm välja toodud näitusemaja on organisatsiooni tüüpidelt erinevad ning ühel neist on kasutusel ka teisi sündmuse formaate, kuid põhilise osa moodustavad kunstinäitused, näiteks isikunäitused, grupinäitused, kuraatorinäitused. Kõik kolm näidet on uued nähtused Eesti kunstiväljal. Enamik kunstinäitusi toimuvad galeriides. Alapeatükis 3.1. teen kokkuvõtte „Galerii hea tava“ põhimõtetest, millel galeriide nii näituste tegevus kui ka kunsti müük peaks toimima. Dokument on koostatud Eesti Kaasaegse Kunsti Arendusekeskuse poolt.

1. Kaarti koostas Marika Agu, KKEK 2018

Eestis on näitusemaju, kus toimuvad kaasaegse kunsti näitused, statistika põhjal kokku 94. Kõikidest näitusemajadest kokku asuvad suuremates linnades enamik kaasaegset kunsti eksponeerivad asutustest, kõige rohkem on kunsti eksponeerimise võimalusi Tallinnas (44), kuid pea igas suuremas linnas/asulas on vähemalt üks võimalus kaasaegse kunsti eksponeerimiseks. Näiteks toon 2 uuemat nähtust Eesti kaasaegse kunsti väljal, mis polnud 2018. aasta andmetes veel kirjas, kuid hakkasid silma meediakanalite põhjal, mida jälgisin perioodil august 2018 – jaanuar 2020, mille kontseptsioon vastab professionaalse kunsti väljale ning ühe residentuuri, millega selgitan nende eesmärke ja tegevuse sisu. Esimene näide on Tartust, kus on näitusemaju kokku kaheksa, näiteks toon Kogo galerii, mis avati 2018. aastal. Teiseks näiteks on Narva Residentuuri, mis on piirkonnas, kus kaasaegne kunst on ebapopulaarne või tundmatu kultuurielamus; Narvas on kaasaegset kunsti võimalik eksponeerida kahes kohas. Kõige uuem näide on Tallinnast, Kai keskus, millel on tugev

äriline aspekt ning mis pakub muid korraldusega kaasnevaid teenuseid. Kõik kolm näiteks toodud organisatsiooni on asutatud viimase kümne aasta jooksul (2010–2020).

Esimeseks näiteks toon Tartus 2018. aasta kevadel asutatud Kogo galerii. Kogo on kunstigalerii, mille ruumi põhifunktsioon on kunstinäituste eksponeerimine ning kunstisündmuste läbiviimine (Kogo, 2020). Kogo eesmärgid ei jää ainult lokaalseks ehk tegevus on suunatud ka maailma kunstiväljale, näiteks kunstnike esitlemine galerii esindusega kunstimesidel välisriikides, kuid ka riigi sisene kunsti eksponeerimine, näiteks Aparaaditehases (Raus, 2019). Kogo galerii suurtoetajad on Eesti Kultuurkapital ja Tartu linn. (Kogo, 2020)

Kogo näituseprogramm sisaldab endas nii kunstnike sooloprojekte kui ka kunstnike ning kuraatorite koostöös valminud ühisnäituseid. Galerii põhimõtete hulka kuulub algatada ja hoida loovaid suhteid teiste valdkonna tegijatega ning hoida kunstnike ja kunstihuviliste gruppi. (Kogo, 2020) Kogo 54 m² galerii asub Tartus Aparaaditehases (Kogo, 2020), mis oma väiksuste tõttu pole küll sobilik suuremate teoste eksponeerimiseks, kuid on väljakutse kunstnikule ruumi kasutamise seisukohalt, kus kunstnik peab juhinduma kohaspetsiifikast. Organisatsioonil on uuema galeriina kunstiväljal selgelt eristatav bränd nii disaini kui programmi poolest, näituste ajal on oluline suhtluses publikuga ka interneti vahendusel. Toimub aktiivne kommunikatsioon nii sotsiaalmeedias kui ka suuremates meediakanalites. Kogo galerist ja näituseprogrammi kuraator on ühes isikus, lisaks tegutsevad galerii juures praktikandid ja vabatahtlikud. Kahe aasta jooksul toimunud näituste programm sisaldab juba nii meedias tuntust kogunud kunstnike näitusi kui ka eksperimentaalse kunstirühmituse näitust.

Kogo galerii olulisust näen ennekõike Tartu kaasaegse kunsti eksponeerimise võimaluste laiendamiseks ning kaasaegse kunsti välja elavdamiseks Tartu linnas. Kogo galerii täitis Tartus kaasaegsele kunstile keskenduva galerii koha, mis ei tõsta esile kunstiturgu, siinkohal pean silmas oksjoneid ja aktiivset kunsti müüki. Samas on aastal 2019 Tartus avatud kaks asutust, mille põhieesmärkide hulgas on aktiivne kunsti müük: Aparaaditehases asuv tARTu pood, mis lisaks kunstile müüb näiteks ka kirjandust (Shop_of_tartu, 2020) ning Art &

Tonic galerii, mille eesmärkide hulka kuulub ka on kunstnikele kasumi leidmine (Art&Tonic, 2020).

Teiseks oluliseks viimase kümnendi nähtuseks pean 2014. aastal asutatud Narva Residentuuri (NART) teket kunstiväljale. NART asub Narvas vanas Kreenholmi manufaktuuris (NART, 2020). Kunstiresidentuur on tavaliselt kindla paigaga ning on ajutine tööpind ning ka eksponeerimise koht kunstnikutele ja kuraatoritele, mis haakub ka publiku kohaloluga. Kunstiresidentuur on ka loominguline enesetäiendamise periood, mille jooksul valmib kunsti produkt, näiteks kunstinäitus, raamat, stsenaarium. (Residentuur, 2020)

Narva Residentuur on omanäoline platvorm kultuuriruumis, mis toimib peamiselt elu- ja loomemajana seal tegutsevate kunstiloojate jaoks, lisaks loomingulisele tööle toimuvad seal ka kunstinäitused, seminarid ja töötoad, mis on suunatud nii kunstitegijatele kui ka kunstihuvilistele. Narva kunstiresidentuur asub Eesti-Vene piiril Narva linnas ajaloolises Kreenholmi piirkonnas, aadressil Joala 18 asuvas historistlikus stiilis villas, mille kogupind on 1026 ruutmeetrit. Maja on XIX sajandi lõpul ehitatud Kreenholmi tehnilise direktori John Carri residentsiks. Hoone on rekonstrueeritud pärast Teist maailmasõda. (NART, 2020)

Majas tegutsesid enne NART-i kultuurimaja ja raamatukogu, mille vahetus läheduses seisab üks Euroopa suurimaid, kuid nüüdseks esialgse funktsiooni kaotanud tekstiilitehas. Aastal 2020 on manufaktuur muutunud inspiratsiooniallikaks ja eksperimenteerimise paigaks seda külastavate kunstnike jaoks. Eesti Kunstiakadeemia Sihtasutus alustas 2015. aastal koostöös Narva Gate OÜ-ga residentuurikompleksi rajamist ajaloolisesse Kreenholmi kvartalis, mida toetab Kultuuriministerium. Narva kunstiresidentuur on loomise platvorm, milleks annab võimaluse kultuuri valdkondade koostööks soosiv piiripeale keskkond. (NART, 2020)

Praegune tegevus on Rahvusvaheline residentuur, mis on mõeldud erinevatel distsipliinidel tegutsevatele kunstnikele, mille suundadeks on kujutav kunst, muusika, etenduskunstid, arhitektuur, disain, film, kirjandus ja kureerimine. Residentuur kohtumispaigana loob võimaluse dialoogi ja kontaktide tekkeks nii residentide kui kohaliku elanikkonna vahel. (EKA, 2014) Narva kunstiresidentuur ühendab endas kõiki majal olnud kunagisi ülesandeid

— see on multifunktsionaalne elu- ja loomemaja, kultuurikeskus ja haridusasutus, näiteks Eesti Kunstiakadeemia üliõpilaste praktikabaas Narvas (EKA, 2014). Residentuur võimaldab kunstnikele elada ja töötada eklektilises keskkonnas. Narva kui piirilinn on loomeinimestele atraktiivne loomepaik, mis on ühest küljest eraldatud, kuid elav keskkond. Residentuuri eesmärk on ka koostöö rahvusvaheliselt tunnustatud loomeinimestega ka välisriikidest, kes saavad residentuuris töötada ja eksponeerida oma loomingut. (EKA, 2014)

Kunstisündmused elustavad rikkaliku kultuuri- ja arhitektuuripärandiga Kreenholmi linnaosa, mis on osa Narva linna identiteedist, kuid mis on seisnud tühjana pärast vabriku sulgemist (EKA, 2014). Kunstiprojektid toimuvad nii Kreenholmi linnaosas kui ka mujal Narvas. Seeläbi saab kaasata ka kohalikke noori tegelema loominguga kodulinnas ning inspireerib noori tegelema kultuuriga ja annab neile tegevust väljaspool koolikohustust (EKA, 2014). NART-i missioon on Narva venekeelsele elanikkonnale professionaalse kaasaegse Eesti kunsti ja kunstnike esitlemine, residentuuris on olemas eraldi kommunikatsioonijuht venekeelse elanikkonnaga suhtlemiseks. (NART, 2020)

Kolmandaks toon eraldi välja 2019. aasta septembris avatud Kai keskuse Tallinnas.

Kai keskus peaks kujunema kaasaegse kunsti impordi tugipunktiks välisartistidele ning ühingutele, kuid loob ka võimaluse olla ühendavaks keskuseks kaasaegse kunsti organisatsioonidele Eestis. Kai kunstikeskuse looja on MTÜ Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus. (Laas, 2019)

Kai keskuses näitusepind on 400 ruutmeetrit. Keskuse programm üle nelja näituse hooaega esialgu ei planeeri, kuid keskus ei välista lühemaid 1–2 nädalasi näituste projekte, millede realiseerimine toimub vastavalt võimalustele. Renditav auditoorium, mis võimaldab linastusi, pole avatud ainult kaasaegse kunsti sündmusteks (Laas, 2019), näiteks toimuvad keskuses ka filmiseansid (Kai keskus, 2020). Välja renditakse ka bürooruume ajutistele, kuid ka püsivatele meeskondadele koosolekuteks ja projektide ettevalmistuseks. Näitusetegevuse kõrval on oluline loomemajanduslik nüanss ning kaasaegse kunsti ühendus teiste kujutavate kultuurivaldkondadega, näiteks kinokunsti linastamine. (Laas, 2019)

3.1. Galerii „hea tava“ juhend

Galerii „hea tava“ juhendi eesmärk on määratleda kaasaegset kunsti vahendavate galeriide eetilised põhimõtted ning hoida näitusemaju ühtsete põhimõtete ja eesmärkide juures kaasaegse kunsti väljal. Juhend on kooskõlas rahvusvaheliselt aktsepteeritud põhimõtetega, seega kehtivad sarnased dokumendid ka välisriikides.

Juhend koosneb seitsmest punktist, milles on välja toodud nii vahendaja kui ka toote käitlemise põhimõtete põhipunktid ning muu kunstniku ja galerii vahelise koostöö kohta käiv info. Esiteks on välja toodud akadeemiliselt välja kujunenud tavade järgimine. Galerii lähtub oma tegevuse korraldamisel kehtivatest seadustest, teistest õigusaktidest ja galerii poolt sõlmitud kirjalikest või suulistest lepingutest ning kokkulepetest.

Galerii ja kunstniku vaheline koostöösuhe põhineb „hea usu põhimõttel“, näiteks lojaalsus, kuid ka muud konfidentsiaalsust puudutavad aspektid, kuid dokumendis on rõhutatud ka kirjalikku lepingut, näiteks fondide finantseeritud näitused, millede puhul käib näituse protsess kirjalikult. Konfliktid ja muud koostööd kõigutavad probleemid püütakse alati eelkõige lahendada läbirääkimiste teel meeskonna siseselt.

Näituse leping on tähtajaline ning kehtiv ühele kindlale näitusele galeriis, mille määrab kindlaks näituse perioodi pikkus. Organiseerimine käib omavaheliste kokkulepete põhimõttel, näiteks press, transport, installeerimine, avamine, de-installeerimine, galerii fikseeritud rentimise tasu. Kindlaks on määratud selle lepingu mõju ulatus, näiteks kas leping sisaldab ka kunstniku kogu säilitamist galerii valduses. Galerii ei ole siiski kunstiteoste omanik ning on peamiselt vahendaja rollis. Kõikide teoste omanik on kunstnik, seni kuni on toimunud tehing kunstniku ja galerii vahel.

Kirjas on ka kõik muud teose käitlemise reeglid, mis puudutavad teose müügitehingut, näituse produktsiooni ja kunstniku esindamist, näiteks press. Oluline punkt on ka galerii käitumise tava kohta, näiteks ei tohi galerii oma tegevustega kompromiteerida kunsti ostja ja/või kunstniku ja/või galerii vahelisi kokkuleppeid. Galerii roll on olla vahendajaks erinevate turuosaliste vahel. Galeriide vahelise kommunikatsiooni teiste galeriidega on tunnustus galeriide vahel.

— Galerii hea tava juhend (EKKAK, 2020)

4. KAASAEGSE KUNSTI NÄITUSE PRODUKTSIOON

Selles peatükis analüüsin põhjalikumalt isikunäituse formaati, mis on uurimuse autori kaasaegse kunsti isikunäituseprojekt. Kunstiprojekt Une-staadiumid on näide vabakutselise kunstniku ise produtseerimise kohta ning jääb enda kontseptsioonilt EKKM-i põhimõtete juurde, kus eksperimenteerimine on osa kaasaegse kunsti väljal toimuvast. Näituseprojekt toimus 08.08–11.08 2019 Tartus Kammivabriku sündmuskeskuses, kus leidis aset isikunäituse „Muutunud teadvusetasandid:UNI:staadiumid 1–5” eksponeerimine. Teadvusetasandid on kunstniku loodud termin tasandite kohta, kus saab võtta muutunud teadvuse seisundeid. Kunstniku teema muutunud teadvusetasandid on formaadi isu kujundemise tingimus.

Protsesside analüüs annab kuraator-produtsendi ja kunstniku töö erinevused projekti põhiselt. Siinkohal pöoran tähelepanu, et näituseprojekti ja isikunäituse nimi on märgitud erinevalt, et eristada üldise organiseerimise käike ning kaasaegse kunsti näituse kureerimis- ja loomisprotsessi, sest loomiprotsess teose loomisel on iga kunstniku puhul personaalne. Eristamise tingis ka loomisprotsesside ajaline erinevus — kujunes 3 etappi koos eksponeerimisega (esitlus), mida analüüsi käigus avan. Sellest lähtuvalt jaguneb produktsioon neljaks alapeatükiks: isikunäituse produktsioon (alapeatükk 4.1.), mis avab kunstiprojekti organiseerimise Kammivabriku klubihoones, teose tööprotsessi ülevaade kunstniku tutvustuse kaudu (alapeatükk 4.2.) ning seejärel isikunäituse kunstiteose analüüs isikunäituse „Muutunud teadvusetasandid:UNI: staadiumid 1–5“ eksponeerimine kohta Tartus Kammivabriku Sündmuskeskuse klubihoones (alapeatükk 4.3.), kus selgub isikunäituse kureerimine kunstimeediumite valgus ja heli näitel. Viimases alapeatükis käsitlen isikunäituse raames toimunud *grupi-performance'it*, tehes seda sündmuse kureerimise kontekstis, mille vaatenurk on tantsukultuuride segunemine (alapeatükk 4.4.).

4.1. Kunstiprojekt Une-staadiumid produktsioon

Kunstiprojekti Une-staadiumid produtseerimise põhitegurid uurimuses on eksponeerimise koht, programm, eelarve, visuaalne kuvand ja sündmuse levi ning kajastus meedias, publiku uuring (näitusel ja sotsiaalmeedias) ning meeskond.

Eksponeerimise koht on oluline aspekt isikunäituse produtseerimise juures, mille valikul mängib rolli kohaspetsiifika ning kunstiprojekti ruumi valiku eripärad teose eksponeerimisel. Une-staadiumite projekti puhul on olulised aspektid akustika ja valgus ruumis, samuti on oluline klassikaline kunstigalerii valge kuubi kontekst, mis puudutab teose kahte ruumi: „Nrem staadium 1“ ja „Nrem staadiumid 1,5“ puhul on oluline, et ruumid oleks avarad ning sisaldaksid võimalikult vähe disaini elemente, mis ruumi installeerimisel teoste kompositsiooni mõjutavad. Teose kolmanda ruumi puhul on oluline must kuup, mida võimaldab Kammivabriku klubihoone lava („Nrem staadiumid 2–4“), et helikunsti eksponeerida (esitleda).

Kammivabriku sündmuskeskuse klubihoone puhul on olemas kõik eeldused selleks, et heli- ja valguskunsti eksponeerida ning luua sinna kunstigalerii kontekst. 2. korruse puhul on tugevuseks ruumiakustika kvaliteet, mis on hoone renoveerimise käigus paika pandud. Müra eksponeerimiseks on oluline, et tihe helikeel saaks võimalikult puhta kõla, mis on eksponeeritud helikunsti eripära. Ruumide eripärased mõõtmed ja valgus annab kunstnikule võimaluse mängida nii naturaalsel kui kunstvalgusega, mille varjude ja peegeldustega saab luua kompositsiooni ruumis. Valgusele annab juhuslikkuse ilmastik, mis näituse ajal oli vahelduva pilvisusega, kohati oli naturaalvalguse vähesus maksimaalne ka päeva-ajal, mis oli tingitud vihmahoogudest.

Programmi põhiline osa on neljal päeval eksponeeritud kolm valguse ja heli-installatsiooni, mida eksponeeriti kolmes eri ruumis. Isikunäituse ruumis „Rem staadiumid 1,5“ programmis oli heli-*performance*´id (muusika ja helikunsti esitus), avamise programmi sisu oli muusika esitus (J2aq ja K8lleq) ning sellele järgnenud päeval tegi samas ruumis muusika valikuid Six.

Näituse kolmandal päeval toimus kogu majas tantsu-*performance* „Lucy Dreaming“ grupp 6- e esituses, mis oli programmi tasuline osa, ülejäänud näituseprogramm on külastajatele tasuta.

Isikunäituse reklaam oli tasuta kanalite kaudu, mille tingis nii kunstnikupositsioon, mille üheks eesmärgiks on vähem tarbida, olla teadlik. Internetis levi info peamiselt kolme kanali kaudu. Koduleheküljel sixkunst.ee levis plakat ja tutvustav tekst näituse kontseptsiooniga, mis oli sissejuhatavat või järeldustele kaasa aitav tekst näituse teema muutunud teadvusetasandite sisust. Eksperimendi mõttes olid loodud ajutised sotsiaalmeedia kanalid näituse produtseerimise protsessi kajastamiseks. Facebook'i näituse lehekülge „Muutunud teadvusetasandid:UNI:staadiumid 1-5“ avati 2019. aasta veebruaris, et näidata näituseprojekti protsessi huvilistele ning jagada eelinfot isikunäitusest ja näituseprogrammist. Näituse kohta levis info ka Facebook'i rakenduse Instagram, sixkunst.ee (digi-portfoolio doomeni nimi) reklaamkontol, mis avati märtsis 2018.

Sündmusi (*events*) oli loodud kaks: *performance*'i piletite müügi jaoks internetikeskkonnas aprill-mai ning hiljem ka *performance*'i sündmus (*event*). Piletite müügi tegevus käis silverticket.ee rakenduse kaudu. Eelmüügist, mis kehtis veebruaris, osteti 4 piletit hinnaga 20 €, edasi oli pileti hind 25 € ning augustis oli piletihind 30 €. *Performance*'il oli piletite piirarv 60, kuna teos vajab *performance*'i toimumiseks ning salvestamiseks ruumi, 2 piletit osteti koha pealt ning ülejäänud 4 *performance*'i külastajat olid meeskonna vabatahtlikud. Pressiteate edastas Tartu Ülikool, ERR kultuuriportaali, Kultuur.info ning Kultuuriaken. Sündmus oli kajastatud ka EKA foorumis ning praeguseks sulgunud (sügis 2019) foorumis Rada7.

Sündmuse kuulutused disainis Six (alapeatükk 5.1), need on inspireeritud kirjaümbrikust. Lendlehed ja plakatid levisid enne näituse perioodi märts-juuni, näiteks: Tallinnas, Rakveres, Elvas, Tõrvandis. Plakatid olid üleval ka kõigis Tartu linna kunstigaleriides ning avalikel tasuta stendidel, kuhu saab kuulutusi jätta, näiteks Aparaaditehase hoovi sissekäik, Genialistide klubi hoovi plank. Samuti sai plakatit jätta Tartu kunstimajja ja Nooruse galeriisse ning Tartu linna suurematesse raamatukogudesse. Lisaks plakatile levis

performance’i kohta ka reklaamklipp, et anda aimu publikule *performance*’i tantsulisest poolest visuaalselt (alapeatükk 5.1.).

Publikul oli võimalus eelinfot saada sündmuse ajutisest sotsiaalmeedia kanalist Facebooki leheküljel nimega „Muutunudteadvusetasandid:UNI:staadiumid1–5” (alapeatükk 5.1.). Sotsiaalmeedia publikut Facebooki leheküljele kogunes 6 kuu jooksul 52 inimest, kelledest näitust külastas teadaolevalt 10 inimest. Facebooki lehel kajastusid tähtsamad edasiminekul projekti eksponeerimise organiseerimisel ning objektide täiendamine ning valmistamine, trükiste ettevalmistamine ning muu loomise protsessiga kaasnev. Protsess andis meeoluka vahetuse info ja reklaami vahele. Näituse ajal kajastus näituse leheküljel jooksev info näitusel toimuvast, mille eesmärk oli publikule tekitada võimaluse saada osa vahetute postitustest kaudu või tekitada huvi kohale tulekuks. Lehekülje levitamiseks ei kasutatud tasulisi sotsiaalmeedia rakendusi kuna sündmuse levi sotsiaalmeedias polnud põhieesmärk.

Välja toon aspekti, et tegemist oli autori esimese kaasaegse kunsti isikunäitusega, mille meediumid on kunstivälja siseselt spetsiifilised ning kunstniku eelnevad grupinäitused on olnud Tallinnas. Eraldi külastajatele küsimusi ei esitanud, lasin soovi korra külastajatel endal küsimusi küsida ning kommenteerida, kuid pöördusin külastajate poole tervitades, et näidata avatust vestluseks. Loendatud publiku arv 4 päeva kokku oli koos meeskonna ja sõpradega 60 inimest, nendest 6 olid Tallinnast, 3 Tartust ning 5 Tartu lähedalt asulatest, ülejäänute kohta andmed puuduvad. Vanem kohale tulnud publik, keda oli kokku 4 tükki, oli jõudnud näituseni tänavalt, kes tundsid ka huvi eksponaadi kohta, kuna see oli neile uus, nad polnud kaasaegset kunsti kunagi näinud. Kaks külastajat, kes külastasid näitust, mainisid, et näitust tõi vaatama uudishimu, sest tegid aega parajaks.

Üks külastajatest, kes soovis vestelda, oli kohale tulnud eksponeerimise hoone pärast, kuid näitus meeldis. Kaks näitust kommenteerinud inimest olid teose suhtes negatiivselt häälestatud, kuna ei saanud aru ning heli oli neile häiriv, kuid suunavate küsimuste abil said nad teada minu kui kunstitöötaja vaatenurga temaatikale, ehkki siinkohal ei tutvustanud ma

end külastajatele kui teose autorit. Rohkem külastajaid lähemalt huvi ei tundnud. Osaliselt pidin suunama tähelepanu, et eksponaat asub kogu majas, kuigi viited selle kohta olid seinal mitmes kohas kirjas, kaasa arvatud sissepääsu juures.

Kunstiprojekti eksponeerimise (esitluse) eelarve kujunes kahest allikast — omafinantseering ja sponsorite kasutus, kuna projekt ei leidnud fondide poolt toetust, seetõttu oli eelarve üles ehitatud järgmiselt. Põhilise osa moodustas 5 päeva maja rent 1750 eurot (omafinantseering), mis oli Estiko Investeeringute AS 70 % allahindlus kaasaegse kunsti eksponeerimise toetuseks. Transport ja redel, millede kulud said kaetud piletite müügituluga (4x20) 80 eurot. Heli- ja valgustehnika sponsoriteks olid SoundGroup OÜ, Dorpati konverentsikeskus ning eraisikud. Enamik materjale teoste valmimiseks oli kas taaskasutusmaterjalid, mille kogumise ja teoste valmimine toimus enne näituseprojekti produtseerimise protsessis või laenatud materjalidest, mis said kunstiteoseks kohapeal. Uutest materjalidest oli kasutusel trükised, mille maksumus oli 24.50 eurot. *Performance* „Lucy Dreaming“ produktsiooni valmimisele aitas kaasa artistide omafinantseering (transport, kostüümid) ja meeskonna soov teha kaasa kunstinäitusel (vabatahtlikud).

Meeskonnatöö aktiveerus isikunäituse üles seadmisel, mille käigus lisaks kunstnikule olid töös 2 inimest, kes järgisid Sixi instruksioone. Teose üles seadmiseks kulus 24 tundi, mis oli eelnevalt paika arvestatud ning tehniliselt lahendatud. Kohapealne loomise protsess oli vähene, see puudutas vaid ruumist tulenevatest vastuoludest, millega pidi jooksvalt tegelema, näiteks teose riputamise puhul toese leidmine lakke auku puurides. Vajalik oli valguse muutustega arvestamine, et valgusmaalidest, tekiks õige kontrast ruumi. *Performance*’i meeskonnas oli 4 liiget – 2 operaatorit dokumentatsiooni teostamiseks ning kaks valguse ja heliga tegelevat liiget ning kostümeerija-grimeerija.

4.2. Kunstiprojekti Une-staadiumid loomeprotsess

Näituse projekti Une-staadiumid autor on noor kunstnik Six (Sigrit Lõhmus sünd. 1990), kes on nii näituseprojekti produtsent kui ka isikunäituse kuraator ja kunstnik. Autor lähtub loomise juures enamasti enda kunstnikupositsioonist (*artist statement*), mille ta sõnastas Eesti Kunstiakadeemias aastal 2015, studeerides skulptuuri ja installatsiooni erialal.

Kunstnikupositsioon (*artist statement*) on autori lähtekohti kunstis selgitav tekst, mille abil saab kunstnik enda loomingut paremini arusaadavaks teha, annab teada milliseid meetodeid ja materjale kunstnik kasutab ning millised on teda huvitavad temaatikad, mida kunstnik enda loomes kasutab ja kuidas neid õigesti mõista. Kunstniku, eriti noore kunstniku jaoks on enese positsioneerimine kunstiväljal võimalus heita enda loomingule kõrvaltvaataja pilk, mis on ennast reflekteerides vajalik. Kunstnikupositsioon on suunatud esmalt kuraatoritele, galeristidele ja teistele loovate projektidega tegelevatele kultuurikorraldajatele ja tarbijatele, kellel on seeläbi kergem teha sobiv valik, et leida sobiv kunstnik projekti jaoks. Teisena loevad kunstnikupositsiooni publik. Sixi kunstnikupositsioon kõlab järgmiselt:

„Meediumitega ennast ei piiritle. Teosed on pidevas protsessis taandades ja laadides ruumi. Fookus on üldisel kompositsioonil ja valgusel, lähtudes koha spetsiifikast. Materjalid on taaskasutus, jäägid, leiud, värv, valgus, heli ning performatiivsed elemendid. Samuti eksperimenteerib autor publiku ja teose vaheliste piiridega kasutades enamasti autori tehnikaid. Üks osa teostest keskendub tajudele, alateadvusele, üliteadvusele etc. — autor leiab kompromissi uurimuse kognitiivse kogemuse vahepeal. Teine pool loomingust jääb peo-filosoofiasse — murdes ja väänates kultuuriliste nähtuse definitsioone. Mõningal juhul peidavad teosed endas naljatlevalt alatoonid. Six jätab publikule vabad käed öeldes, et „Kõik on tõlgendamise küsimus“.“

— Six digiportfoolio (2020)

Isikunäituse kontseptsioon lähtub autori kunstnikupositsioonist. Näituse kontseptsioon on enamasti autori tõlgendus, mis kajastub kas näituse peakirjas või selle juurde kuuluvas tekstis ent võib olla ka nende kahe kombinatsioon. Kontseptsioon loob teosele eksperimenteeriva keskkonna, mis aitab teosele piire tekitada või langetab neid läbi sõnastuse ning materjali kasutamise, mille käigus saab vaataja võimaluse suhestuda kunstnikuga sama vaatenurga alt või leida enda tõlgendus teost vaadates, mis on autori kunstnikupositsiooni osa. Nii kunstniku positsiooni kui ka kunsti kontseptsiooni sisu on aluseks kunstiteadlaste ning -kriitikute kirjutistele, kelle tõlgendus on autori tõlgenduse analüüs.

Sixi loodud kunstiteose kontseptsioon on koostatud parasit-tekst põhimõttel, mis tähendab mingil hulgal raamatutest juhuslikult ritta pandud lausetest loogilise teksti koostamist ning sujuvaks tekstiks toimetamist. Teose kontseptsiooni puhul mängis osaliselt rolli ka teema argumenteerimine läbi raamatute sisu, mis on tsiteeritud järgnevalt:

„Teadvus on paradoksaalne nähtus. Iga inimene teadvustab vähemalt ühte muutunud teadvuse seisundit, milleks on näiteks uni. Inimesed on suutelised teadvustama ja kogema väga palju erinevaid muutunud teadvuse seisundeid. Kitsendades temaatikat muutunud teadvuse seisundid — näituse nimi on tuletatud muutunud teadvuse temaatikaga seotud mõistest enese realiseering, et muutunud teadvusetasandeid saab kitsendada teemale uni. Unenägemine on siinkohal osa uneseisundist, mis on uurimuste põhiselt struktureeritud, psühholoogilise teooria algusel. Muutused teadvuses on märgatavad sel juhul kui indiviid teadvustab teadvuse muutusi. Indiviidi puhul on vaadeldes/tunnetades võimalik eristada mitmeid muutunud teadvuse seisundeid, näiteks päeva jooksul muutuvaid emotsioone, kuid see on vaid osa teadvusest. Kõik mis on mõistusele raskesti hoomatav tekitab küsimusi, kuna me ei suuda defineerida ning see teeb skeptiliseks selle suhtes, mis olemas on.”

— Six digiportfoolio (2020)

Uuritava isikunäituse kontseptsioon tasakaalustab teemasid uus-vaimsus ja eksperimentaalpsühholoogia, siinkohal on välditud esoteerilisi kontekste ja on jäädud teema muutunud teadvusetasandid juures enda tehtud järelduste juurde. Teose eklektilise koosluse visuaalne pool on säilitanud maisuse ja reaalsuse otsingu ruumis, selle katkendlik ning poeetiline kontseptsioon on autori tees teema kohta, kuid jätab oma järeldused siiski publiku eest varju, et jätta publikule tõlgendamiseks ruumi. Autori jaoks on oluline, et nii publik kui teadlane või kriitik oleks kompromissis autori ja enda tõlgenduse vahel. Kunstniku tööprotsess isikunäituse ideest teose eksponeerimise juurde kestis 8 aastat. Loomisprotsessid on sümbioosis visuaalsete materjalide tundmaõppimise ja teemakohaste raamatute lugemisega.

Teose loomise protsess algas 2012. aastal, kui Six studeeris Tallinna Ülikoolis kunstiteraapiate erialal, kus ta spetsialiseerus visuaalsete teraapiate erialale, millest muutunud teadvuse seisundite temaatika visuaalses kunstis tema jaoks aktuaalseks muutus. Pärast akadeemilist puhkust aastal 2013 jäid õpingud pooleli seoses Eesti Kunstiakadeemiasse astumisega aastal 2014. Akadeemilise puhkuse ajal keskendus Six temaatilise kirjanduse lugemisele ning tõlgendamisele, näiteks inspireeris kunstniku valgus ja heli-installatsioonide välja mõtlemisel raamatutest enim Vladimir Tonkovi „Vestlusi üliteadvusest“ (2011), mis on õppevahend inimolemuse keerukusest ja mõistmisest; Tonkov seletab teadvuse mõistet kui abstraktset kogumit, kus mõtted, harjumused ning refleksid tekitavad abstraktse ruumi — kunsti kontseptsioon loob mõttelise ruumi heli ja valguse koosmõjul. Teisteks teema mõjutajaks oli Charles Tart „Muutunud teadvuse seisundid“ (2008), mis on uus-psühholoogia teoreetiline raamat teadlikule indiviidile, kes teadlikult teadvustab ehk evib mõtet. Siinkohal on teadvustamine ka millegi mõtestamine kunstis, kus teos jääb materiaalselt mitte kujutatuks, kuid võib viia ka konkreetse objekti kujutamiseni materjalis – loov visualiseerimine ilma reaalse kujutamiseteta, kus teos valmib abstraktsel tasandil. Palju mõtteainest pakkus ka Eesti Transpersonaalse Assotsiatsiooni tõlgitud raamatute sari, näiteks raamat Roger Walsh ja Charles S. Grob „Kõrgem tarkus“ (2013), mis kõneleb psühhedeelikumide kestvast mõjust, kus seisundid on lähtepunktiks, et selgitada teadvusetasandite tekkimise võimalust, mis on kunstiteose autori kunstiline lahendus eksperimentaal-psühholoogia küsimustele, kus isiksuse

emotsionaalne intelligentsus on teadvuse ja selle nihete mõistmiseks oluline aspekt, et defineerida muutunud teadvusetasandid, mis taandus seisundile uni.

Muutunud teadvusetasandi seisund uni visandlikud teosed valmisid Eesti Kunstiakadeemia (2014–2017) õpingute käigus, kus kunstnik teosed ka hindamistel esitas. Visualiseerimisega tegeles põhiliselt oma maakodus Peipsi järve ääres, Piibumäe külas, kus kasutas loova visualiseerimise meetodeid ruumide väljamõtlemine juures. Kunsti jaoks oli oluline materjali tunnetus ja teoreetiline kooslus, kuid toimub kahe meediumi dialoog, kui toimub teose kujutise loomine, mille käigus isikunäituse eksponeerimine kujuneb. 2017. aasta kevadel valmis EKA lõputööks ruumi-installatsioon „Nrem 1. staadium“ lõputööde ühisnäitusel „TASE 2017“ Noblessneri valukojas, mis visualiseeris unne vajumise seisundit, kuid samal ajal valmisid ka teised kaks ruumi-installatsiooni kavandit, et ruumid jääksid visuaalselt omavahel mänglevaks nii visuaalselt kui ka kontseptuaalselt. 2018. aastal toimus peamiselt noorte juhendamine kooli projektis „Kreisimood“ Rakvere Eragümnaasiumis, mille käigus näituseprojekti *performance*’i tantsu kureerimise meetod välja töötati.

Viimane osa näituse projektist valmis pool aastat enne näitust, mille jooksul käis autor kaks korda ruumiga tutvumas, et koha spetsiifikast tulenevaid muutusi ümber vaadata. Põhilise osa muutustest moodustas valgus Kammivabriku ruumides ning valguse nendes vastavalt teose kontseptsioonile paika seadmine. Produktsiooni viimane osa enne analüüsi uurimistöösse oli *performance* dokumentatsiooni esitlus Vent Space projektiruumis pool aastat pärast sündmuse toimumist (30.01.2020).

4.3. Isikunäituse eksponeerimine

Järgneb uuritava isikunäituse teoste analüüs eksponeerimisel, mis toob välja kunstinäituse kureerimise meediumi käsitluse eksponeeritud ruumis ja sõnastab valguse tehnilised variatsioonid installeerimisel ruumi. Isikunäituse eksponeerimine Kammivabriku sündmuskeskuses jagunes kolmeks ruumiks (abstraktses mõttes tasandiks); heli- ja valgusinstallatsioonid une-staadiumitest. Teose puhul oli oluline heli ja valgus ruumis ning meediumite kognitiivne tajumine. Meediumid oli kogu näitusel teemat läbiv visuaal-sõnaline interpretatsioon. Uneseisundi ja selle staadiumite kujutamine ruumis, selle tasandid, mis ruumides heli ja valguse kuju võtsid, ent valguse puhul oli meediumi käsitus igal korrusel erinev. Teisel korrusel oli valguse väljenduseks varjud ja peegeldused, läbipaistvus ja kergus. Kohatine narratiivne aimduse teema kohta andisid ruumi värvilised tekstiilid, mis olid valguse muutujad ruumis. Esimene korrusel oli meediumi käsitus valguse jälje jätmisest — analoogfotod topeltsäri meetodil ehk filmi oli kaks korda üle pildistatud ning materjalidest tekitatud varjude maaliline kujutus, mille tekitajateks oli fotode raamid (Isikunäituse kogu dokumentatsioon alapeatükis 5.1.).

Järgnevalt ruumi-installatsioonide analüüs, mille põhipunkt on valgus, selle tehniline kirjeldus ning illustreeriv foto näituse ruumide kohta, mis jagunesid kolme ruumi:

„**Nrem staadium 1**“ ehk unne vajumise seisund. Selles staadiumis avanes mitu valguskunsti variatsiooni. Esile kerkis juhuslik valgusemäng ehk akende ette installeeritud tekstiilid tekitasid valgusmaalid, mis andisid päikese valgusest tingitud pideva valguse muutusega varjude ja peegelduste variatsioone. Peegelpindadele, mis asusid veidi eemal varjus, kuhu oli peale suunatud projektsioon, mis tekitasid peegeldused (kujutised) varjudest monteeritud videokunstiga seinale ja lakke, need olid selgemini nähtavad näituse öötundidel, kuid jäid õrnalt aimatavaks ka päeva ajal.

Õrna valgusemängu rõhutas motoorne dünaamiline vali müra, mis valgusemängu küllastas ning tajudega mängimist toetas. Ruumi muutuja oli valgus ning muutumatuna püsis heliruum, mis andis helile domineeriva ruumi, kus visuaalses mõttes lineaarselt levida, mis tekitas omakorda uue nüansi heli- ja valguse koosmõjust ruumis. Valguse muutusel puudus kordus päikese valguse tõttu, kus mängi rolli nii ilmastik kui valguse maalid. Heli kordus iga 45 minuti tagant, mis oli piiriks ruumis alguse ja lõpu osas. Ruumi lõpu määrasid ka kordused projektsioonide failide pikkuses ehk peegelduste tekitajad, kuid nende nähtavuse intensiivsuse reguleeris ka päikese valgus ja taaskasutus tekstiilidest valgus-maalid. Ruumis puudusid objektid, mis taas rõhutas heliruumi.

2. „Nrem staadium 1“, valgusmaalid päevavalguses, foto Six

„Nrem staadiumid 2-4“ ehk sügav uni; ruum, mis oli musta kuubi kontekstis, kus päevavalguses tuli nähtavale pehme maali-installatsioon taaskasutus tekstiilist kogu ruumi ulatuses. Seisundit illustreeris sügav ja motoorne maa-lähedane heli, mis oli eksponeeritud näituse 2 – 4 päeval, mille vormi moodustasid tekid, vaibad ning tekstiil. Materjali toonid olid juhuslikud, kuid olemasolevad materjalid andsid vastavalt toonide valikule pehme valgust läbi laskva vormi, mis mõneti lasi päevavalgusel ruumi valgustada. Näituse öötundidel oli ruum vaid häguselt tajutav ning domineeriv oli heliruum, mis segunes ka unne vajumise staadiumi heliruumiga. Kui unne vajumise ruumis oli valguse küllus päeval domineerivaks siis sügava une faasis oli vaid aken ning tekstiili varjust tulev hajus valgus ruumis oleva maalilise kaasaegse skulptuuri välja toomiseks. Vorm oli kohati ruumi sulanduv ning ei tulnud ruumist välja, et jätta varju voodi imiteerimist ja esile tuua sügava une teadvustamise tajumist. Sügava une faasis oli näituse avamisel helita ruum, mis lasi vormil illustreerivast rollist välja tulla ning lõi narratiivse konteksti teose muutustele eksponeerimise ajal.

3. „Nrem staadiumid 2-4“ , foto Six

„Rem staadiumid 1,5“ ehk unenägemise staadium, mis oli teoses kujutatud fotoinstallatsioonina. Topelt pildistatud fotofilmi väljaprinte ümbritsevad raamid, mille raske läbipaistev raam oli mänglev ruumi valgusega. Teosed seisid otsekui õhus ning olid sürrealistlikult meelestatud, et väljendada unenäo seisundit. Klaasist raamid lõid ruumi minimalistlikku tugeva, kuid puhta kompositsiooni. Fotod raamides olid illustratiivsed, kuid see oli narratiivset lugu rääkiv kunstniku argipäeva fotokunsti seeria. Iga päev toimus ruumis fotoinstallatsiooni kompositsiooni muutus, mil vahetasid asukohta nii fotod kuid ka valgus muutus ruumis. Need muutused olid spontaansed.

4. Neljas eksponeerimise päev, „Rem staadiumid 1,5“, foto Six

4.4. Performance „Lucy Dreaming“

Alapeatüki sisu on sündmuse tutvustus, *performance*’i kureerimise protsessist, et anda edasi kuraatori tööülesanded lavastusliku grupi-*performance*’i näitel ning *performance*’i kultuuriline kontekst Grupp 6 näitel, mis on analüüs tantsustiilide kureerimisest.

Isikunäituse kulminatsiooniks oli *performance* „Lucy Dreaming”, mis toimus sündmuse kolmanda päeva õhtul (10.08) 21:00 – 00:00. Autor lähtub temaatikas une seisundist kirgas uni (*lucid dream*). Pealkiri „Lucy Dreaming“ on inspireeritud The Beatles’ite laulust „Lucy in the sky with diamonds“ ehk tekkis sõnamäng „*lucid dream*” ja „*Lucy in the sky diamonds*“ vahel, kuidas Lucy näeb und. *Performance*’ist võttis osa kuus artisti. Kolm *dancehalli* artisti Triini Dance Crew’ist, etenduskunstide artist Eva Pajus ning vabakutselised kaasaegsed kunstnikud Maarja Heinsoo ja Macey Muse, kes moodustasid ühise nimetaja Grupp 6. Grupp 6 on ühisloome nimetus Sixi kuraatoriprojektidele. Grupp 6-e tegevus pole ainult ühes meediumis ent „Lucy Dreaming’u“ puhul on tegemist tantsu-*performance*’i grupiga. Kuraator nimi on *performance*’il märgitud tinglikult SG6 ehk Sixi ja Grupp 6-e ühisloome.

Stsenograafilise lahenduse poolest oli see minimalistlik varjudega mäng, et *performerite* liikumist laval esile tuua ning luua võimalikult neutraalne lavakeskkond, kus kirgas uni kehastuse leidis. Lava dekoreerisid vaid valged teibid, mis löi joone publiku ja esitajate vahel, kuid piir kehtis ainult publikule. Valgus vaheldus kolm korda, esimene tund aega oli ruumis sisse lülitatud kollased seinavalgustid, millede varjud andisid ruumile salapärase unenäolise õhkkonna, mis hiljem muutus pimedaks projektsiooniks, mis joonistas seintele *performerite* siluetid, millel oli hall foon ning sinna sulandus sisse ka põlenud toonide värvigamma, kuhu segunesid rohelised vaibad ja kerge vujeristlik tumeroheline varjukangas, mis tekitas esinejast rohkem kui ühe silueti. Teisel korrusel oli valguse muutudes esile tõstetud valgusemaalide vorm ning toon sooja kollase hajusa valgusega, kus toimus postitansija sooloesitus.

Helikujunduse mängis kokku Six, heli oli mõlemal korrusel sama, selle pikkus on kolm tundi. Muusikasett on žanriliselt varieeruv ning peamiselt alternatiivne elektrooniline muusika, näiteks *minimal drum'n'bass*, *deep dubstep*, *halfstep*, *deep midi bass music*, *instrumental oldschool dancehall* ning nende variatsioonid; eksperimetaalsed jooned, näiteks klassikaline sümfoonia ning *idm*, *ambient*, *breaks* žanrid, mis on samuti elektroonilise muusika väljalt. (alapeatükk 5.1.)

Liikumine põhineb kureeritud tantsu põhimõttel, tantsukultuuride segamine

— tantsustiilide oma tavapärasest kontekstist välja tõstmine. Teos on mõnes mõttes tantsu spetsiifiline lavastus, kuid teisalt saab improvisatsiooniliseks liikumiskunstiks. Improvisatsioon juhendus liikumiskavast ehk *performance*'i lähteülesanne artistidele, mille Six koostas jooksvalt karakteritega suheldes ning *performance*'i olemust selgitas, samas jättes karakterite vabaduse väljenduses, piiravaks oli vaid punane toon riietuses. *Performance* oli artistidele loominguiline väljakutse, artistid väljusid *show* illustratiivsest rollist, mis viis keskpunkti liikumisele. Postitantsija vabanes võistlusmomendist, mis andis ära keskpunkti rolli ning andis võimaluse gruppi sulandumiseks. Kõikide karakterite ülesandeks oli teha seisakuid liikumises, mis väljendasid karakteri skulpturaalset olekut.

Grupp tegi enne esitust Kammivabrikus individuaalset tööd, kuid ülesanded olid grupi liikmetel samasugused. Koos tegid proovi *dancehalli* artistid, kellega Six korra kuus trennis kohtus, et liikumiskava ülesandeid artistidele lahti mõtestada. Individuaalselt kohtus kuraator kahe grupi liikmega ning ühe kaasaegse kunstnikuga oli videokõne, kuna artist ei ela Eestis. Järgneb *performance*'is kureeritud tantsustiilide ülevaade Grupp 6-es osalenud artistide näitel. Lisaks liikumiskavale oli grupile toetavaks helikujunduse märged liikumiskavas, mis illustreeris unenägemise seisundit liikudes mitmete muusikastiilide vahelt.

5. Grupp 6 (Maarja Heinsoo), screenshot Six

Pildil olev Maarja Heinsoo oli kehastunud maaliks, mille disain ja maaling kostüümil oli Maarja enda loodud, mis kujutas luukere kotjal ürbil. Maal liikus improvisatsiooniliselt, mille pidepunktid olid liikumiskavaga kooskõlas. Maal oli terve *performance*'i aja liikumises ilma puhkepausideta, mis andis *performance*'ile kestuse. Maalist koorus Maarja *performance*'i lõpuks välja, muutudes triibuliseks linnupojaks ning liikumine muutus kiiremaks. Liigutuste voolavus jättis heli illustreerivaks elemendiks ruumis, kuid sulandus ühte pärast maalist välja tulekut. Karakteri põhiülesanne oli endaga suhestumine liikumise kaudu.

6. Grupp 6 (Triini Dance crew), screenshot Six

Performance'is on *dancehalli* esindajateks **Triini Dance Crew** liikmed, kes on Eestis Jamaica tantsukunsti austajad (üleväl oleval pildil). Kolmeliikmeline grupp sai kaasatud, lähtudes eelnevalt loodud kavadest, mille autor on *crew*'i asutaja Triinu. Vähesel määral jäid karakterid improvisatsiooniliseks *performance* alguses, kus puudus heliline tugi. Tantsustiili siseselt jäi *crew* vanakooli liigutuste juurde ning karakterite stilistika jäi personaalseks. Kõik kolm karakterit hoidsid sarnasuse joont nii visuaalselt kui ka tantsu liigutusi kasutades.

Dancehall on Jamaica kultuuri osa nii muusikas kui tantsus, tänapäeval on *dancehall* Jamaica klubikultuuri kandvaks osaks saare öö- ja tänavaelus, mida kutsutakse *bashment*, mille protestivaim on kapitalismile vastandumine ja elu nautimine ning selle teistega jagamine. Algselt tantsisid *dancehalli* mehed. Selle populariseerimine algas 20. sajandi teises pooles 70ndatel, aja jooksul on tekkinud veel tantsustiili alastiile kultuuri siseselt, näiteks *queen style*, mis on just naistele mõeldus liigutustega (*move*) tants. *Dancehall* on tants, mille igal liigutusel on sõnaline tähendus, mida kehaliselt väljendatakse. (Dancehall Documentary-Ep.1: „Back to basics“, 2017)

7. Grupp 6 (Macey Muse), screenshot Six

Macey Muse on pildil olev postitantsija, kes oli *performance*'i esimesel poolel tunnil liikumises nagu ilma postita väänlev ämbliknaine, kes elemendiga post jäi *performance*'i teisel poolel postitantsu soolosse näituse teisel korrusel. Karakter oli improvisatsiooniline ning ei lähtunud eelnevalt loodud koreograafiast. Karakter mängis läbi ka striptiisi elemendid ning erootilise postitantsu stiili, tehes kahe kostüümiga *soolo-performance*'id.

Postitantsu ajalugu ulatub 12. sajandisse Aasias, mil oli tegemist meeste akrobaatika võistlusvormiga. 20. sajandil sai see aga populaarseks ennekõike tsirkuses ja *burlesque*'i teatrites, kus tekkis narratiivne koreograafia ning erootiline striptiisi põhine postitants, mida ennekõike teatakse tänapäeval, muutus populaarseks kaheksakümnendatel. 21. sajandil on postitants saanud tagasi rohkem algupäraseid juuri spordis, näiteks on postitants olümpiamängude kavas (Polepedia, 2020).

8. Grupp 6 (Eva Pajus), screenshot Six

Pildil olev Eva Pajus sulandus *performance*'isse, keerutades hularõngaga, kuid kasutas ka improvisatsioonilisi tantsuliigutusi flamenkost ja *show*-tantsudest ning kulges mängeldes ka vaba liikumises, mis tõi karakteri välja illustratiivsest *show*-elemendist ning andis karakterile sujuva liikuva joone ka ilma põhielementi rõngast kasutamata.

Hularõnga ajalugu ulatub teadaolevalt Egiptusesse, kus lapsed mängisid rõngaga. Aegade jooksul on hularõnga kasutus nii mängudes, lavakunstis kui spordis olnud erinev, näiteks Antiik-Kreeka olümpiamängudel või narratiivne tants Ameerika põlisrahvaste seas. *Performance*'is oli kasutusel tsirkusest tulenev hulaga mängimine, mida on kasutatud näiteks maailmakuulsa *show* Cirque du Soleil kavas. (Hula Hooping, 2020)

Projekti viimane osa oli *performance* dokumentatsiooni esitus 30.01.2020 *Performance*'i dokumentatsioon Vent Space projektiruumis, mis on igapäevaselt Eesti Kunstiakadeemia kuraatorite ja kaasaegse kunsti tudengite projektide esitluseks. Vent Space projektiruum avati aastal 2018. Video-dokumentatsiooni pikkus on 01:25:55 h, mille filmisid üles Meeta E.V. ja Six, dokumentatsiooni monteeris samuti Six. Koduleheküljel on nähtavad esimesed 25 minutit, mis oli *performance*'i kõige improvisatsioonilisem ning staatilisem nii liikumises kui kaamera töös (alapeatükk 5.1.).

KOKKUVÕTE

Uurimuse eesmärk oli kaasaegse kunsti välja organisatsioonikultuur. Uurimuse käigus avasin nelja organisatsiooni sisese kultuuri, mille põhieesmärgiks oli sündmuste programm ning sündmuste formaadid. Uurimus selgitas lühidalt asutuste juhtkonna struktuurid ning andis teada, kuidas toimivad valitud organisatsioonide juhtimine ja sündmuste korralduse eripärad. Statistika näituse majade sagedusest määras, et kunstiväli kaasaegse kunsti siseselt on enamuses koondunud Tallinnasse. Kommunikatsioon on väljaspool Tallinna linna vähene või toimub kommunikatsioon küllaltki kitsas ringis ning on alguse saanud Tallinna initsiatiivil, näiteks Narva Residentuur, millele andis suurt hoogu Eesti Kunstiakadeemia. Näitusemajade kohta toodud näited andsid aimu uutest eksponeerimise võimalusest Eestis.

Kaasaegse kunsti välja ise-aktiivsus ning koostöö organisatsioonide vahel on tugevuseks välja arengutele ja projekti rahastamise võimaluste leidmisel. Eriti ajastul, kus looming reprodutseerib ennast ning on seetõttu vahend ka tulu tekitamiseks (Puu, 2016:69), siinkohal saab kunstiteosest toode ning jääb galerii näituste puhul enamjaolt tagaplaanile, kunstiteos kui toode ei pea olema dekoratiivselt funktsionaalne, näiteks maal ei pea olema piiritletud raamiga, aga saab siiski olla toode kunstiturul.

Formaatide sisu uurimine võimaldas välja selgitada nii kunstniku kui ka kuraatori ülesanded kaasaegse kunsti korralduses, mis omakorda annab visuaalse kunsti analüüsi, mis selgitab kuraatori ülesandeid kunstinäituse produtseerimisel ja on ühisloome tähendusi kunstniku ja kuraatori vahel. Uurimuse kokkuvõtteks saan öelda, et kunsti sündmuse esimeseks eritunnuseks on kunstniku looming, mis kujundab sündmuse formaadid kunstis, näiteks kunstikonverentsid, kus käib arutelu temaatika kohaselt, kuid ei pea olema teemakohast eksponaati, kunstiteos on siinkohal konverents. Looming on see, mis kujundab kuraatori valiku ja sündmuse toimumise. Formaatide analüüsid välj selgitatud traditsioonide abil tegin täheldusi, et nende sisude erinevusi leida. Kuraator kujundab meediumi sõnastuse ja kunstnik loob sellest lähtuvad teose. Teine võimalus on ka, et kuraatoril on valik teosed,

millele ta leiab ühise joone ja kujundab teema. Uurimus käitles näitena graafikat, mis avas kunstimeediumi tehnikad ja kujutamise võimalused. Kunstisündmuse loomeprotsessil on põhiline osa kunstiteose kontseptsiooniga arvestamine või selle reprodutseerimine näituse installeerimisel, näiteks valguse- ja heli-installatsioonide puhul.

Teadlased teevad järeldusi teooriaid sõnastades, kunstnikud on teooriate tõlgenduse kujutajad (Puu, 2016). Kunstiprojekti reprodutseering kaotab ära kunstniku rolli sündmuse toimumisel, näiteks raamatute esitlusel ning seeläbi liigub kesksele kohale teose analüüs ja kriitika, kuid lisandub kunstniku loominguline autobiograafia, mis kajastus video-intervjuudes, mida arhiivide uurimise käigus läbi sai töötatud. Uurimuses ilmnis kunstniku kolm aspekti: kunstnik kui imago mõjutaja kunsti produtseerivale organisatsioonile; kunstnik kui semiootiline agent, ent ka kunstnik kui uuriv pseudoteadlane, mis selgus sündmuste formaatide näidetest, kuid ka isikunäituse teose analüüsist, kus avanes valguse käsitus ruumis. Vastavalt sündmuste sisule kureeritud organisatsioonide programmid on oluline osa organisatsiooni kultuurist nii organisatsiooni siseselt kui ka väliselt, mis kujundavad organisatsioonide traditsioonid ning mentaliteedi.

5. Lisad

Näituste programmide regulaarne külastus

EKKM 2014–2018

Hobusepea 2014–2017

Kumu kunstimuuseum 2014–2017

Tartu Kunstimaja 2018–2019

Näituse praktika EKKM-is detsember-jaanuar 2015/2016 (Eesti Kunstiakadeemia)

Vestlus Johannes Säre

Praktika Kaasaegse Kunsti Keskus oktoober 2019

Vestles Kaarin Kivirähk

Praktikapäevik Sigrit Lõhmus

Vabatahtlik Kogo galerii mai 2019

Vestles Liina Raus

Kasutatud video- ja audio materjali

Dancehall Documentary - Ep.1 : „Back to basics“ režissöör Jessica AK, Youtube, 2017.

kasutatud 13.03.2020, kättesaadav <https://www.youtube.com/watch?v=YmFyEVE1hDI>

Ekraaniproovid: „Köler Prize´i 2018” Kataloog, kasutatud 04.03.2020, kättesaadav

<https://vimeo.com/127428265>

Ilus, Mihkel Tallinn Kunstihoone Vimeo kanal (2020), kasutatud 04.04.2020, kättesaadav <https://vimeo.com/399128239>

Kaljo, Hanna Laura loeng „Sissejuhatus kaasaegsesse kureerimispraktikasse”. (kasutatud 01.02.2020, kättesaadav <http://www.ecadc.ee/et/audio/hanna-laura-kaljo/>)

Kai Keskus, saade „Kultuuriministeerium“ (2019), kasutatud 04.04.2020, kättesaadav <https://klassikaraadio.err.ee/944750/kunstiministeerium>

Kasearu, Flo „Meie aja kunst“ (2013), kasutatud 12.01.2020, kättesaadav <http://arhiiv.err.ee/vaata/meie-aja-kunst-flo-kasearu/same-seriesm>

Kasemets, Erki „Meie aja kunst“ (2013), kasutatud 12.01.2020, kättesaadav <http://arhiiv.err.ee/vaata/meie-aja-kunst-erki-kasemets/same-series>

Kairo, Tartu Kunstimaja Youtube'i kanal (2019), kasutatud 31.03.2020, kättesaadav <https://www.youtube.com/watch?v=aArdP6l13BU>

Keller, Raul EKKM Vimeo kanal (2014), kasutatud 12.01.2020, kättesaadav <https://vimeo.com/108103847>

Kiwa Tartu kunstimaja Youtube'i kanal (2019), kasutatud 02.04.2020, kättesaadav <https://www.youtube.com/watch?v=a65KBgpMEao>

Komissarov, Eha Vikerraadio. Kajaalood. 01.06.2019, kasutatud 15.12.2020, kättesaadav <https://vikerraadio.err.ee/941232/kajaalood-eha-komissarov-kuraator-on-probleemne-amet-koikjal-maailmas>

Kongi, Kristi loengute sari „Elav Ruum“ (2019), Youtube'i kanal kasutatud 02.01.2020, kättesaadav <https://www.youtube.com/watch?v=wwUVnHr53g4>

Kulk, Albert Tartu Kunstimaja, Youtube'i kanal (2019), kasutatud 02.04.2020, kättesaadav
<https://www.youtube.com/watch?v=I9vaKNKG7b8>

Lemsalu, Kris „Meie aja kunst“ (2014), ERR arhiiv, kasutatud 26.12.2019, kättesaadav
<http://arhiiv.err.ee/vaata/meie-aja-kunst-kris-lemsalu>

RESKRIPT, Maarin Mürk ja Henri Hütt (2019), kasutatud 03.04.2020, kättesaadav
<https://vimeo.com/369528740>

Samma, Jaanus „Meie aja kunst“ (2014), ERR-arhiiv, kasutatud 02.01.2020, kättesaadav
<http://arhiiv.err.ee/vaata/meie-aja-kunst-jaanus-samma/same-series>

Tallinn TV, Youtube'i kanal „Kultuurimeeter“ (2014), kasutatud 26.03.2020, kättesaadav
http://youtube.com/watchtime_continue=51&v=jfM4UuyWXjw&feature=emb_logo

Tedresaar, Edgar Tallinna Kunstihoone Vimeo kanal (2020), kasutatud 23.03.2020
kättesaadav <https://vimeo.com/387986817>

Toom, Kadri Tartu Kunstimaja Youtube'i kanal (2018), kasutatud 01.04.2020 kättesaadav
<https://www.youtube.com/watch?v=qdUHNnqz84Q>

Tüür, Reimo „Silmad lahti“(2019) ERR arhiiv. Kasutatud 28.03.2020 kättesaadav
<http://arhiiv.err.ee/vaata/silmad-lahti-silmad-lahti-igavikuline-kusimus-mis-on-kunst/similar-155400>

Veneetsia Biennaal, „OP-saade“ (2015) ERR arhiiv. Kasutatud 21.03.2020, kättesaadav
<https://arhiiv.err.ee/vaata/op-kunst-veneetsias-184073>

5.1 Lisa (Kunstiprojekt Une-staadiumd 2019)

Plakatid:

1. Plakat, disain Six

2. Lendleht, disain Six

3. Plakat, disain Six

Isikunäitus „Muutunud teadvusetasandid:UNI:staadiumid 1-5“ dokumentatsioon Sixi digiportfoolios, kättesaadav <https://sixkunst.ee/muutunud-teadvusetasandid-uni-staadiumid-1-5-2019>

Performance „Lucy Dreaming“ dokumentatsioon digiportfoolios, kättesaadav <https://sixkunst.ee/performance-lucy-dreaming-2019>

Performance „Lucy Dreaming“ helikjundus, kättesaadav <https://soundcloud.com/risla-hug/tracks>

Performance reklaamklipp, kättesaadav <https://vimeo.com/315535195>

Sixi isikunäitus „Muutunudteadvusetasandid:UNI:staadiumid 1-5“, Facebooki lehekülg, kättesaadav <https://www.facebook.com/Sixkunstee/>

Sixi digiportfoolio, kättesaadav <https://sixkunst.ee/>

6. Allikad

Key concepts of museology 2010, edited by André Desvallées and François Mairesse. Paris: Armand Colin and ICOM (kasutatud 03.04.2020, kättesaadav <https://icom.museum/en/>)

EKKAK, 2020; Kaasaegse Kunsti Eesti Arenduskeskus kodulehekül, kasutatud 12.02.–16.02.2020, kättesaadav <http://www.ecadc.ee/et/>

EKKM, 2020; Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum kodulehekül, kasutatud 20.02.2020, 04.04.2020, kättesaadav <http://www.ekkm.ee/muuseum/>

EKKM, 2020; „Köler Prize“ 2018, kasutatud 1.04.2020, kättesaadav <https://www.ekkm.ee/naitused/koler-prize-2018-nominentide-naitus/>

EKA, 2020; Eesti Kunstiakadeemia kodulehekül, kasutatud 20.02.–25.02.2020, kättesaadav <https://www.artun.ee/akadeemia/narvaresidentuur/>

EKL, 2020; Eesti kunstnikeliidu kodulehekül, kasutatud 18.12.2019, 27.12.2019, kättesaadav <https://www.eaa.ee/ekl-liikmekaart>

Kard, Elin loeng „Harjutusi iseseisvaks eluks“ (2016), Eesti Kunstiakadeemia

Graafikatriennaal, 2020; Tallinn Graafikatriennaali kodulehekül, kasutatud 20.02.2020, 13.03.2020, 2.04.2020, kättesaadav <http://www.triennial.ee/>

Grigor, Indrek 2015. Köler Prize on igav?. – *Kunst.ee*, 2: 2–10 (kasutatud 20.04.2020, kättesaadav <https://ajakirikunst.ee/?c=kuntee-numbrid&l=et&t=koler-prize-on-igav&id=1354>)

Hulahooping, 2020; Hulahooping.com kasutatud 13.03.2020, kättesaadav <http://www.hulahooping.com/history.html>

Härm, Anders 2016. Kuraatori sünd. – *Sirp* 22.04.2016 (kasutatud 18.02.2020, kättesaadav <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/kuraatori-sund/>)

Kai keskus, 2020; Kai keskuse kodulehekül, kasutatud 25.12.2019, 20.02.2020, 04.04.2020 kättesaadav <https://kai.center/>

KKEK, 2020; Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse kodulehekül, kasutatud oktoober-detsember 2019. Kättesaadav: <https://cca.ee/meis>
<https://www.cca.ee/veneetsia-biennaal>

Kilumets, Margit 2018. Rebeka Põldsam: selleaastasel Köler Prize'il näeb rohkem võrgutamist kui kunagi varem (kasutatud 09.05.2018, kättesaadav <http://kultuur.err.ee/829892/rebeka-poldsam-selleaastasel-koler-prize-il-naeb-rohkem-vorgutamist-kui-kunagi-varem>)

Kogo galerii kodulehekül, kasutatud 05.05.–31.05.2019, 23.02.–27.02.2020 kättesaadav <https://www.kogogallery.ee/ee/>

„Kui mänguline platvorm kaasaegsele kunstile“ Noar.eu (2019), (kasutatud 02.04, kättesaadav <https://noar.eu/et/ekkm-manguline-platvorm-kaasaegsele-kunstile/>)

Kunstnikupositsioon, 2020; Kunstniku portfoolio tekstide koostamise juhend, kasutatud 20.03.2020 kättesaadav <http://kunstnikuportfoolio.weebly.com/positsioon.html>

NART, 2020; Narva residentuuri kodulehekül, kasutatud 25.02.–28.02.2020 kättesaadav <https://www.nart.ee/et/>

Nurk, Kaire 2019. Kunstniku sõna?. – *Kunst.ee*, 3 (kasutatud 20.02.2020, kättesaadav <https://ajakirikunst.ee/?c=kunste-numbrid&l=et&t=kunstniku-sona&id=2202>)

Polepedia, 2020; Polepedia.com kasutatud 13.03.2020, kättesaadav <https://polepedia.com/origin-history-pole-dancing/>

Porri, Anneli, 2015. „Köler Prize 2015“ kataloog

Pressiteade, ajaleht Sirp, 23.04.2015. (kasutatud 1.04.2020, kättesaadav <https://sirp.ee/s3-pressiteated/koler-prize-2015-nominentide-naitus/>)

Soans, Hanno loeng Kaasaegse kunsti küsimused IV (2016), Eesti Kunstiakadeemia

Produtsendi õppevihik (2010), kättesaadav <https://tallinn.vabalava.ee/static/Produtsendi-%C3%B5ppevihik.pdf>

Puu, Tõnu, 2016. „Kunst, teadus ja majandus“. Ajalooline uurimisretk, Tallinn: Eesti keele Sihtasutus

Reidla, Jana, 2018. „Kuidas defineerida kuraatorit?“. – *Eesti Rahva Muuseumi ajaveeb* 29.05.2018 (kasutatud 02.04.2020, kättesaadav <https://blog.erm.ee/?p=11451>)

Residentuur „Kunstiresidentuurid“, Kultuuriministeerium kasutatud 10.03.2020, kättesaadav <https://www.kul.ee/et/eesmargid-tegevused/kunst/kunstiresidentuurid>

Veneetsia Biennaal, kasutatud 20.02.2020, 03.04.2020, 04.04.3020, kättesaadav <https://www.labiennale.org/en>

Õunapuu, Janet „, Köler Prize läks jagamisele”, ERR-uudisteahriiv 11.05.2018, kasutatud 23.03.2020, kättesaadav <https://kultuur.err.ee/830515/galerii-ja-video-koler-prize-laks-jagamisele>